

Revealing the Unseen

Migrant Workers

Μια κοινή ερευνητική
μελέτη του SolidarityNow
και του Generation 2.0 for
Rights, Equality & Diversity

Generation 2.0
For Rights Equality & Diversity

**SOLIDARITY
NOW**
This is our common ground

Η έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου “Revealing the Unseen Vulnerable Migrant Workers” με την υποστήριξη της Πλατφόρμας για τη διεθνή συνεργασία για τους μετανάστες χωρίς χαρτιά PICUM (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) και τη χρηματοδότηση του Robert Bosch Stiftung.

Συγγραφείς:

Generation 2.0 RED | **SolidarityNow**
www.g2red.org | www.solidaritynow.org

Σύνταξη και επιμέλεια περιεχομένου:

Από το SolidarityNow: **Γεωργία Σπυροπούλου και Ναυσικά Βάγγερ**

Από το Generation 2.0 RED: **Κατερίνα Καπνίση και Βέρα Καρανίκα**

Σχεδιασμός της έρευνας:

Generation 2.0 RED, SolidarityNow

Ανάλυση δεδομένων:

Ναυσικά Βάγγερ

Συνεντευκτές:

Abdul Matin Akbar Zada, Αριστέα Γκάνη, Asif Faiiaz, Chasan Kasem, Dimitris Khan, Jerry Bah, Margaryta Aradzhyoni, Μαριτίνα Δημητρέλη, Myroslava Klius, Nese Isler, Zakelin Chatzikyriakou, Niki-Vanesa Enbuomwan, Στεφανία Κόστα

Περιεχόμενα

1. Σχετικά με το Revealing the Unseen	6
2. Σύνοψη	8
3. Η επίμονη πρόκληση της ανεργίας στην Ελλάδα	10
3.1 Αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα: Κρυφή οικονομία και δυναμικές της αγοράς εργασίας	11
3.2 Μετανάστευση χωρίς χαρτιά και αδήλωτη εργασία: Ένα πλέγμα ευαλωτότητας και άτυπης απασχόλησης	13
3.3 Νομιμοποιήσεις στην Ελλάδα: Μια αποσπασματική προσπάθεια	14
3.4 Δεδομένα για τη μετανάστευση για λόγους εργασίας: Μια ιστορία υποχώρησης	16
4. Αποκάλυψη αθέατων μοτίβων απασχόλησης μεταναστών και προσφύγων: Τα ευρήματα της έρευνας	18
4.1 Μεθοδολογία	18
4.2 Προφίλ, καθεστώς απασχόλησης, συνθήκες εργασίας και εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες	20
4.2.1 Προφίλ μεταναστών και προσφύγων	21
5. Αξιολόγηση της δικαιοσύνης και της συμμόρφωσης στη δηλωμένη και στην αδήλωτη εργασία: Όροι και πρακτικές απασχόλησης	27
5.1 Δηλωμένη εργασία και παραβίαση των εργασιακών δικαιωμάτων	28
5.2 Αδήλωτη εργασία και παραβίαση των εργασιακών δικαιωμάτων	30
5.3 Επιπτώσεις των παραβιάσεων και στρατηγικές αντιμετώπισης	33
5.4 Μαρτυρίες από την έρευνα	34
6. Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής	35
6.1 Προτάσεις πολιτικής	36
7. Προηγούμενη έρευνα, δεδομένα και βιβλιογραφία	38

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στους μετανάστες και τους πρόσφυγες που μοιράστηκαν τις πολύτιμες εμπειρίες τους, καθώς και τους συνεντευκτές που πραγματοποίησαν τις συνεντεύξεις.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στις ευρύτερες ομάδες του SolidarityNow και του Generation 2.0 RED για τη συμβολή τους στη σύλληψη και υλοποίηση της έρευνας.

1.

Σχετικά με το Revealing the Unseen

Το έργο “Revealing the Unseen Vulnerable Migrant Workers” στοχεύει στην καταγραφή και ανάδειξη της επισφαλούς εργασίας των πιο ευάλωτων μεταναστών που εργάζονται στην Ελλάδα, με στόχο την ευαισθητοποίηση όλων των εμπλεκόμενων μερών σχετικά με τα εργασιακά δικαιώματα των μεταναστών, καθώς και την εν γένει ενημέρωση για τη μεταναστευση για λόγους εργασίας.

Το έργο περιλαμβάνει τις ακόλουθες δράσεις:

- **Έρευνα:** Διεξαγωγή έρευνας για τη συλλογή στοιχείων, ώστε να καλυφθεί το κενό πληροφόρησης σχετικά με την αδήλωτη εργασία και τις επισφαλείς άδειες εργασίας των πολιτών τρίτων χωρών στην Ελλάδα.
- **Σεμινάρια:** Διεξαγωγή σεμιναρίων για τα εργασιακά δικαιώματα με τη συμμετοχή 240 ατόμων. Τα σεμινάρια παρέχουν μια επισκόπηση του νομοθετικού πλαισίου που διέπει την αγορά εργασίας και έχουν στόχο να εξοπλίσουν τους συμμετέχοντες με πληροφορίες και εργαλεία απαραίτητα για την προάσπιση των εργασιακών τους δικαιωμάτων, την επιδίωξη ασφαλών συνθηκών εργασίας, και την πρόσβαση σε μηχανισμούς υποστήριξης.
- **Δράσεις ευαισθητοποίησης:** Υλοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης που περιλαμβάνουν δράσεις συνηγορίας, μια στοχευμένη εκστρατεία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και την παραγωγή χρήσιμου και επικαιροποιημένου ενημερωτικού υλικού, με στόχο την προαγωγή θετικών αλλαγών.

Το έργο υλοποιείται από το Generation 2.0 for Rights, Equality and Diversity και το SolidarityNow με την υποστήριξη του Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM) υπό τη χρηματοδότηση του Robert Bosch Stiftung.

Το **Generation 2.0 RED** είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός ανθρώπων διαφορετικής καταγωγής που συνεργάζονται για να προωθήσουν την ισότιμη συμμετοχή σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, μέσω της ενδυνάμωσης των κοινοτήτων. Συνδυάζουμε δράση και έρευνα, με στόχο την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας και της ετερότητας, την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας και των διακρίσεων εν γένει.

Ως οργάνωση διαθέτουμε πάνω από 15 χρόνια εμπειρίας στην κοινωνική δράση, την κοινωνιολογική και νομική έρευνα, τη διαχείριση προγραμμάτων και τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων. Συμμετέχουμε και συνεργαζόμαστε με τα μεγαλύτερα δίκτυα ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Ελλάδας και της Ευρώπης, διεκδικώντας τα δικαιώματα των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, ανεξαρτήτως καταγωγής, εθνικότητας, θρησκείας, φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού.

Το Generation 2.0 RED προήλθε από τη συνένωση του Second Generation, το οποίο δραστηριοποιούνταν ως άτυπη ομάδα από το 2006, και του Ινστιτούτου για τα Δικαιώματα, την

Ισότητα και την Ετερότητα (iRED), το Δεκέμβριο του 2013. Μέχρι σήμερα, το Generation 2.0 RED, έχει υλοποιήσει καμπάνιες για το δικαίωμα στην ελληνική ιθαγένεια για τη δεύτερη γενιά, το οποίο κατοχυρώθηκε νομοθετικά το 2015, έχει επεκτείνει τις υπηρεσίες που παρέχει δωρεάν καθημερινά, έχει συμμετάσχει σε φεστιβάλ και έχει διοργανώσει σειρά εκδηλώσεων και δράσεων που προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

To SolidarityNow (SN) είναι μία μη κερδοσκοπική ανθρωπιστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 2013 για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιο ευάλωτων και περιθωριοποιημένων ομάδων της κοινωνίας μας, χωρίς διακρίσεις. Το όραμα της οργάνωσης είναι «ένας κόσμος αλληλεγγύης, ελπίδας και ανεκτικότητας, όπου οι άνθρωποι ζουν με αξιοπρέπεια και ασφάλεια» και η αποστολή της είναι «να βελτιώνει τη ζωή των ανθρώπων και να τους ενδυναμώνει ώστε να δημιουργήσουν μια δίκαιη κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς».

Το SN έχει ορίσει τέσσερις προγραμματικές προτεραιότητες για το έργο του για την περίοδο 2023-2025:

- α) Υποστήριξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης για όλους
- β) Ευκαιρίες ένταξης και πρόσβασης στην αγορά εργασίας
- γ) Βελτίωση της κοινωνικής προστασίας και συνοχής
- δ) Ενίσχυση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η μεθοδολογία του SolidarityNow επικεντρώνεται στην ενδυνάμωση των ατόμων ώστε να πάρουν την ζωή στα χέρια τους και να γίνουν καταλύτες αλλαγής στις κοινότητες τους. Τα προγράμματα του SN είναι συμπεριληπτικά και προωθούν τη συνεργασία μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικό υπόβαθρο για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων. Η προσέγγιση αυτή προωθεί την αλληλοϋποστήριξη, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει ζητήματα ρατσισμού και ξενοφοβίας.

Στην καρδιά των παρεμβάσεών μας βρίσκονται τα Κέντρα Αλληλεγγύης στην Αθήνα (Athens Solidarity Centre - ASC) και στην Θεσσαλονίκη (Blue Refugee Centre- BRC) που λειτουργούν με την πολιτική της ανοιχτής πόρτας, διασφαλίζοντας ότι οποιοσδήποτε έχει ανάγκη, μπορεί να ζητήσει υποστήριξη. Επιπροσθέτως, το SolidarityNow έχει πείρα στην παροχή υπηρεσιών σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο σε δομές φιλοξενίας αιτούντων άσυλο, έχοντας υλοποιήσει παρεμβάσεις σε περισσότερες από 30 τοποθεσίες σε όλη την Ελλάδα.

Στους βασικούς συνεργάτες συμπεριλαμβάνονται η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), η UNICEF, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (IOM), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο Χρηματοδοτικός Μηχανισμός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (XM-EOX), και το Συμβούλιο της Ευρώπης, ενώ αρκετές μικρότερης κλίμακας συμπληρωματικές παρεμβάσεις έχουν υλοποιηθεί σε συνεργασία με διάφορους οργανισμούς και ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων των Ιδρυμάτων Μποδοσάκη, Καχάνε και Λάτση.

Έως σήμερα, το SN έχει υποστηρίξει πάνω από 350.000 δικαιούχους μέσω πλήθους προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένης της λειτουργίας κέντρων παροχής υπηρεσιών, δραστηριοτήτων προστασίας, πρωτοβουλιών ένταξης, και υπηρεσιών απασχόλησης και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Η δέσμευσή μας στην προσαρμοστικότητα διασφαλίζει ότι συνεχίζουμε να εξελίσσουμε τις προσπάθειές μας ώστε να ανταποκρινόμαστε στις ανάγκες των πιο ευάλωτων πληθυσμών.

2.

Σύνοψη

Η έρευνα «Αποκαλύπτοντας τους αθέατους εργαζόμενους μετανάστες» διερευνά την επικράτηση και τον αντίκτυπο της αδήλωτης και υποδηλωμένης εργασίας μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα. Η μελέτη, η οποία διεξήχθη με δείγμα 228 ερωτηθέντων στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, κατέδειξε σημαντικές προκλήσεις, που συμπεριλαμβάνουν παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων, ευαλωτότητες που συνδέονται με την επισφάλεια του νομικού καθεστώτος των μεταναστών και των προσφύγων, καθώς και συστημικά εμπόδια που αποτρέπουν την επίσημη απασχόληση.

Υιοθετώντας μια προσέγγιση μικτής μεθόδου (mixed-method approach), η έρευνα συνδύασε δευτερογενή στοιχεία (ποιοτική έρευνα) και πρωτογενή στοιχεία από πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν μέσω ερωτηματολογίου (ποσοτική έρευνα). Τα ποσοτικά στοιχεία αναλύθηκαν με τη χρήση του SPSS. Οι συμμετέχοντες, προερχόμενοι από 36 χώρες, χωρίστηκαν σε δύο ομάδες: σε όσους απασχολούνται με δηλωμένη ή υποδηλωμένη απασχόληση, και σε όσους που εργάζονται σε αδήλωτες θέσεις εργασίας. Για να διασφαλιστεί η συμπερίληψη και η ακρίβεια των πληροφοριών, 11 πολύγλωσσοι συνεντευκτές διεξήγαγαν συνεντεύξεις αυτοπροσώπως ή μέσω τηλεφώνου, αποτυπώνοντας διαφορετικές οπτικές και εμπειρίες.

Τα ευρήματα αποκαλύπτουν τις τάσεις απασχόλησης και τις εργασιακές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Παρόλο που το **70% των ερωτηθέντων απασχολούνταν επίσημα**, πολλοί αντιμετώπιζαν σημαντικές παραβιάσεις των εργασιακών τους δικαιωμάτων. Προέκυψαν ζητήματα όπως οι μισθολογικές αποκλίσεις, οι διευρυμένες ώρες εργασίας, και οι απλήρωτες υπερωρίες ακόμη και μεταξύ εκείνων που είχαν επίσημες συμβάσεις. Από την άλλη πλευρά, το **30% των ερωτηθέντων απασχολούνταν σε θέσεις αδήλωτης εργασίας**, κυρίως στον κατασκευαστικό κλάδο και στον κλάδο οικιακής εργασίας. Τα άτομα αυτά υπέστησαν σοβαρή εκμετάλλευση, που συμπεριλαμβάνει χαμηλότερες οικονομικές απολαβές και αποκλεισμό από κοινωνικές παροχές. Οι παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων ήταν ανησυχητικά συνήθεις, με το 63% των συμμετεχόντων να αναφέρουν τουλάχιστον ένα περιστατικό εργασιακής εκμετάλλευσης. Κοινά θέματα μεταξύ ερωτηθέντων περιλάμβαναν τη μη καταβολή επιδομάτων, την άρνηση παροχής άδειας ασθενείας και την ανεπαρκή ή ανύπαρκτη απόδοση αποζημίωσης στην περίπτωση εργατικών ατυχημάτων. Οι μετανάστες χωρίς χαρτιά και

οι αιτούντες άσυλο αναδείχθηκαν ως η πιο ευάλωτη ομάδα, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι μετανάστες χωρίς χαρτιά δεν μπορούν να εργαστούν με επίσημη σύμβαση, ενώ οι αιτούντες άσυλο έχουν δικαίωμα να εργαστούν μόνο αφού συμπληρωθούν δύο μήνες μετά την κατάθεση του αιτήματος ασύλου τους. Σημειώνεται ότι οι αιτούντες άσυλο αποτελούν το 40% των αδήλωτων εργαζόμενων.

Αρκετά εμπόδια κατά την απασχόληση επιδεινώνουν περαιτέρω αυτές τις προκλήσεις. Οι γλωσσικοί περιορισμοί αναδείχθηκαν ως το σημαντικότερο εμπόδιο, επηρεάζοντας το 45% των ερωτηθέντων. Άλλα κρίσιμα ζητήματα αφορούσαν τις ασταθείς διαδικασίες χορήγησης εγγράφων, όπως την έκδοση ΑΜΚΑ (22%), και την περιορισμένη πρόσβαση σε επαγγελματικά δίκτυα ή ευκαιρίες εργασίας (41%). Οι μόνες μητέρες και οι αιτούντες άσυλο ήταν σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση, καθώς συχνά αναγκάζονταν να αποδεχθούν επισφαλείς ή άτυπες εργασιακές συμφωνίες λόγω των συνθηκών.

Ο αντίκτυπος των παραπάνω στον βιοπορισμό των ατόμων αυτών αποδείχτηκε ιδιαίτερα σημαντικός, με τις **παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων να επηρεάζουν το 40%** των ερωτηθέντων. Οι συνέπειες περιλάμβαναν απλήρωτες άδειες, δυσκολίες στην ανένωση αδειών διαμονής και περιορισμένη πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας. Πολλοί δεν προχώρησαν σε καταγγελία των παραβιάσεων αυτών, με το 35% να επικαλείται φόβους για απώλεια της εργασίας τους, περιορισμένη ενημέρωση σχετικά με τους μηχανισμούς καταγγελίας, και γλωσσικά εμπόδια ως βασικούς αποτρεπτικούς παράγοντες.

Τα ευρήματα υπογραμμίζουν την επείγουσα ανάγκη συστημικών μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης, τη μείωση των εμποδίων στην απασχόληση, και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων μεταναστών και προσφύγων στην ελληνική αγορά εργασίας. Οι βασικές συστάσεις περιλαμβάνουν την ενίσχυση του θεσμού της Επιθεώρησης Εργασίας και των μηχανισμών επιβολής του, τον εξορθολογισμό και την επέκταση της πρόσβασης προς τη νόμιμη απασχόληση, το σχεδιασμό προσαρμοσμένων προγραμμάτων κατάρτισης στην ελληνική γλώσσα, και την παροχή οικονομικά προσβάσιμων λύσεων στέγασης για τη μείωση των επισφαλών συνθηκών διαβίωσης. Η παρούσα μελέτη υπογραμμίζει τις δυσκολίες που βιώνουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, και την αναγκαιότητα στοχευμένων παρεμβάσεων για την προώθηση της ένταξης στην αγορά εργασίας και την προστασία των δικαιωμάτων τους.

3.

Η επίμονη πρόκληση της ανεργίας στην Ελλάδα

Μετά από μια παρατεταμένη οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19, η Ελλάδα είδε μια σημαντική μείωση των ποσοστών ανεργίας, τα οποία μειώθηκαν από 12% το 2022 σε 10% το 2023. Παρά την πρόοδο αυτή, η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες συνεχίζουν να επηρεάζονται δυσανάλογα και να αγωνίζονται για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Η ελληνική αγορά εργασίας αντιμετωπίζει διάφορες επίμονες συστημικές προκλήσεις. Αυτές περιλαμβάνουν υψηλά επίπεδα άτυπης απασχόλησης, αντικίνητρα στην εργασία που απορρέουν από τα αναποτελεσματικά συστήματα φορολογίας και κοινωνικών παροχών, χαμηλά επίπεδα δεξιοτήτων, αναντιστοιχίες δεξιοτήτων, εξάρτηση από την εποχική εργασία υπό την πίεση ενός συρρικνούμενου και γηράσκοντος πληθυσμού.¹

Εκτός από τα υψηλά νούμερα της ανεργίας, ορισμένες δημογραφικές ομάδες αντιμετωπίζουν ακόμη μεγαλύτερες προκλήσεις στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Οι νέοι επηρεάζονται ιδιαίτερα, με την Ελλάδα να καταγράφει το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας των νέων στον ΟΟΣΑ το 2022 – το 24,3% των ατόμων ηλικίας 15 έως 29 ετών δεν μπορούσε να βρει εργασία. Οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας επίσης αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην απασχόληση. Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν έντονο χάσμα στην απασχόληση, με τη συμμετοχή τους να υπολείπεται κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες από εκείνη των ανδρών. Ομοίως, τα άτομα με αναπηρία αποκλείονται δυσανάλογα από το εργατικό δυναμικό, με το ποσοστό απασχόλησης κατά την περίοδο 2016-2019 να υπολείπεται κατά 30 ποσοστιαίες μονάδες από εκείνο των ατόμων χωρίς αναπηρία.² Η μακροχρόνια ανεργία εξακολουθεί να αποτελεί κρίσιμη ανησυχία, με το 63,1% του άνεργου πληθυσμού της Ελλάδας το 2022 να έχει μείνει χωρίς εργασία για 12 μήνες ή περισσότερο – και πάλι, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ.³

Επιτείνοντας αυτές τις προκλήσεις, η Ελλάδα αντιμετωπίζει έναν συρρικνούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό, υπογραμμίζοντας την επείγουσα ανάγκη να αυξηθεί η συμμετοχή στην αγορά εργασίας εκείνων που είναι σε θέση να εργαστούν. Οι προβλέψεις δείχνουν ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας θα μειωθεί κατά 13% μεταξύ του 2020 και του 2050, σηματοδοτώντας μία από τις πιο απότομες μειώσεις μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ.⁴

Ταυτόχρονα, ο πληθυσμός γηράσκει με ταχείς ρυθμούς. Το 1990, υπήρχαν περίπου πέντε άτομα σε ηλικία εργασίας για κάθε άτομο άνω των 65 ετών στην Ελλάδα. Σήμερα, η αναλογία αυτή έχει μειωθεί σε περίπου 2,8, και αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω, φθάνοντας μόλις τα 1,5 άτομα εργάσιμης ηλικίας ανά άτομο άνω των 65 ετών.⁵

1. OECD (2024), Impact Evaluation of Training and Wage Subsidies for the Unemployed in Greece, Connecting People with Jobs, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/4b908517-en>.

2. Βλ. ό.π.

3. OECD, Employment rate, available at:

https://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate/indicator/english_1de68a9b-en

4. United Nations (2019), United Nations World Population Prospects.

5. OECD (2020), OECD Economic Surveys: Greece 2020, OECD Publishing, Paris,

<https://doi.org/10.1787/b04b25de-en>.

3.1

Αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα: Κρυφή οικονομία και δυναμικές της αγοράς εργασίας

Η αδήλωτη απασχόληση αποτελεί σημαντική συνιστώσα της ελληνικής οικονομίας, θέτοντας προκλήσεις όπως τα μειωμένα φορολογικά έσοδα και την περιορισμένη πρόσβαση στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης για τους εργαζόμενους.⁶ Η ακριβής εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας είναι εγγενώς δύσκολη, καθώς οι δραστηριότητες αυτές δεν αναφέρονται στις εκάστοτε αρχές. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν ότι μεγάλο μέρος της παραοικονομίας περιλαμβάνει υποδηλωμένη αντί για εξ' ολοκλήρου αδήλωτη εργασία.

Σύμφωνα με έρευνα του Ευρωβαρόμετρου του 2019, το 59% των Ελλήνων παραδέχτηκε ότι συμμετέχει ή γνωρίζει πρόσωπα που ασκούν αδήλωτες δραστηριότητες, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από τον μέσο όρο στην ΕΕ (33%).⁷ Η έρευνα διαπίστωσε επίσης ότι το 4% των ερωτηθέντων έχει πραγματοποιήσει αδήλωτες αμειβόμενες δραστηριότητες τους τελευταίους 12 μήνες, είτε για δικό τους λογαριασμό είτε για λογαριασμό των εργοδότη τους (3% μέσος όρος στην ΕΕ). Επιπλέον, σύμφωνα με την έρευνα, τους τελευταίους 12 μήνες, το 6% των ερωτηθέντων έλαβε μέρος του εισοδήματός του σε μετρητά (για επιπλέον εργασία, υπερωρίες, οποιοδήποτε επιπλέον εισόδημα πάνω από το νόμιμο κατώτατο μισθό, ή μπόνους), χωρίς να το δηλώσει στις φορολογικές αρχές ή στις αρχές κοινωνικής ασφάλισης.

Παρόλο που οι ελληνικές αρχές έχουν καταβάλει προσπάθειες για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας τα τελευταία χρόνια, δεν υπάρχουν επί του παρόντος επικαιροποιημένα στοιχεία σχετικά με το εύρος της παραοικονομίας.⁸

Σύμφωνα με μελέτη⁹ της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος για την περίοδο 2015-2017, το προφίλ των 7.255 εργαζομένων που δηλώνουν πλήρως ανασφάλιστοι παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Το 58% είναι άνδρες και το 42% γυναίκες.

6. Ο ΟΟΣΑ χρησιμοποιεί τον όρο «άτυπη απασχόληση» για να περιγράψει την απασχόληση που δεν έχει ακόμη δηλωθεί σε καμία δημόσια αρχή (OECD 2004). Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει ως αδήλωτη εργασία «κάθε αμειβόμενη δραστηριότητα που είναι νόμιμη ως προς τη φύση της αλλά δεν έχει δηλωθεί σε δημόσιες αρχές, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές στο ρυθμιστικό σύστημα των κρατών μελών» (ΕΚ 1998). Στην Ελλάδα, η παράτυπη εργασία είναι ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει την «αδήλωτη» και την «υποδηλωμένη» εργασία. Η «υποδηλωμένη» εργασία αναφέρεται στην παράνομη πρακτική των εργοδοτών όσον αφορά την υποδήλωση ποσών μισθοδοσίας, και ιδίως την πρακτική της καταβολής δύο μισθών σε νομίμως δηλωμένους εργαζόμενους: (α) τον επίσημο μισθό που δηλώνεται για λόγους φορολογίας, κοινωνικής ασφάλισης, και εναρμόνισης με την εργατική νομοθεσία και (β) πρόσθετες αδήλωτες αμοιβές που λαμβάνονται «κάτω από το τραπέζι» ή σε φάκελο μετρητών. Μια άλλη παραλλαγή της αδήλωτης εργασίας στην Ελλάδα είναι όταν οι επιχειρήσεις απασχολούν, για παράδειγμα, ένα άτομο με σύμβαση 4 ωρών, αλλά εκείνο εργάζεται για 7-8 ώρες. Η «αδήλωτη» εργασία αναφέρεται στην εργασία που δεν έχει δηλωθεί με οποιονδήποτε τρόπο στο κράτος, για λόγους φορολογίας, κοινωνικής ασφάλισης, και εναρμόνισης με την εργατική νομοθεσία. Περιλαμβάνει μη εγγεγραμμένους εργαζόμενους, χωρίς σύμβαση, που εργάζονται για μια εταιρεία ή ένα νοικοκυριό. Αυτό συμβαίνει συχνά για εργαζόμενους που είναι επίσης μέλη της οικογένειας, καθηγητές ιδιωτικών μαθημάτων, καθώς και χειρώνακτες. Οι παράνομες δραστηριότητες εξαιρούνται από αυτή την τυπολογία στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

7. Special Eurobarometer No. 498 (Wave EB92.1,2019), <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2250>

8. IMF, Recent Trends of Informality in Greece: Evidence from Subnational Data, available at:

<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2024/009/article-A001-en.xml>

9. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Παραβιάσεις στο χώρο εργασίας, Η περίπτωση του τομέα της εστίασης και του τουρισμού, διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.poeet.gr/rapt/banners/banner_02%20.pdf

- Το 70% έχει ελληνική ιθαγένεια, το 7% έχει ιθαγένεια της ΕΕ, ενώ το 23% είναι πολίτες τρίτων χωρών.
- Το 20,2% των αδήλων εργαζομένων απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, το 13,7% στον δευτερογενή τομέα, και το 66,1% στον τομέα των υπηρεσιών.
- Το 35,6% έχει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 21,6% έχει απολυτήριο Δημοτικού.
- Το προφίλ των αδήλων εργαζομένων, όπως προκύπτει από την έρευνα, φαίνεται να είναι κυρίως νέοι εργαζόμενοι μεταξύ 25-40 ετών, με το 76% να έχει ολοκληρώσει στην καλύτερη περίπτωση τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Η αδήλωτη εργασία ανερχόταν στο 15,87% των απασχολούμενων εργαζομένων στις αρχές του 2018, με 406.412 άτομα να απασχολούνται χωρίς καμία ασφάλιση στον ΕΦΚΑ. Τα χαμηλότερα ποσοστά αδήλωτης εργασίας εντοπίζονται κυρίως το τρίτο τρίμηνο κάθε έτους, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται το πρώτο τρίμηνο κάθε έτους. Συνεπώς, τα στοιχεία επιβεβαιώνουν την εποχικότητα της αδήλωτης εργασίας, η οποία θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι σε περιόδους χαμηλότερης οικονομικής δραστηριότητας (όπως οι χειμερινοί μήνες), οι συνθήκες που ενθαρρύνουν την αδήλωτη εργασία για τους εργοδότες και τους εργαζόμενους είναι πιο έντονες.

Σύμφωνα με στοιχεία του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας¹⁰, μεταξύ Ιουλίου και Αυγούστου 2023, επιθεωρήθηκαν 1.313 επιχειρήσεις, εκ των οποίων οι 583 (44,4%) βρέθηκαν να παραβιάζουν τους κανονισμούς της εργατικής νομοθεσίας. Από τους 10.359 εργαζόμενους που επιθεωρήθηκαν, οι 1.729 επηρεάζονταν από τις ακόλουθες παραβιάσεις: αδήλωτοι (103 άτομα), εργασία πέραν του νόμιμου ωραρίου (1.338 άτομα), και άλλες παραβιάσεις (288 άτομα). Σύμφωνα με τα στοιχεία, η εστίαση και ο ξενοδοχειακός τομέας είναι δύο από τους κύριους επαγγελματικούς τομείς με υψηλά ποσοστά αδήλωτης εργασίας και απλήρωτων υπερωριών.

Οι μετανάστες, τόσο οι κάτοχοι νομιμοποιητικών εγγράφων, όσο και εκείνοι χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, παραμένουν μια από τις πληθυσμιακές ομάδες που πλήττεται περισσότερο από την αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα.¹¹ Αυτή τη στιγμή, περίπου 700.000 μετανάστες διαμένουν στη χώρα με άδειες εν ισχύ βάσει του ελληνικού μεταναστευτικού κώδικα.¹² Επιπλέον, μια πρόσφατη μελέτη εκτιμά ότι ο αριθμός των μεταναστών χωρίς χαρτιά στην Ελλάδα το 2017 κυμαινόταν μεταξύ 100.000 και 200.000. Ο αριθμός αυτός αντικατοπτρίζει μια μείωση από προηγούμενες εκτιμήσεις του 2008, οι οποίες τοποθετούσαν τον αριθμό μεταξύ 172.000 και 209.000.¹³

3.2

Μετανάστευση χωρίς χαρτιά και αδήλωτη εργασία: Ένα πλέγμα ευαλωτότητας και άτυπης απασχόλησης

Η παράτυπη μετανάστευση αποτελεί σταθερά σημαντικό ζήτημα στην Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης ως κύριο σημείο εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το φαινόμενο έγινε ευρύτερα αντιληπτό κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, λόγω της μεταναστευτικής κινητικότητας από την Αλβανία, με κυμαινόμενους αλλά συνεχείς αριθμούς ατόμων που εισέρχονταν στην χώρα χωρίς τα κατάλληλα έγγραφα. Ο υπολογισμός του αριθμού των μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα στην Ελλάδα αποτελεί πολύπλοκη διαδικασία, λόγω διαφόρων μεθοδολογικών προκλήσεων και περιορισμών στα διαθέσιμα δεδομένα, στους οποίους περιλαμβάνονται η κρυφή φύση αυτών των μετακινήσεων, οι συχνές αλλαγές στο νομικό καθεστώς των μεταναστών, και οι δυσκολίες στην παρακολούθηση του αριθμού των ατόμων που εισέρχονται και εξέρχονται από τα σύνορα.

Για τους μετανάστες χωρίς χαρτιά, η ζωή χαρακτηρίζεται από ακραία επισφάλεια. Η ικανότητά τους να διατηρήσουν τον έλεγχο της εργασίας τους, των οικονομικών τους, της στέγασης, της προσωπικής τους ασφάλειας και της πρόσβασής τους στις δημόσιες υπηρεσίες περιορίζεται σημαντικά. Αυτές οι ευαλωτότητες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη συνολική υγεία και ευημερία τους. Πολλά άτομα βιώνουν σοβαρές ψυχικές προκλήσεις που απορρέουν από τραυματικά γεγονότα στις χώρες καταγωγής τους, επικίνδυνες μεταναστευτικές διαδρομές, και συνεχιζόμενη αστάθεια συνθηκών διαβίωσής τους στην Ελλάδα. Οι γυναίκες, ειδικότερα, αντιμετωπίζουν πρόσθετους κινδύνους, με περιορισμένη πρόσβαση σε αντισύλληψη, οικογενειακό προγραμματισμό, και προγεννητική φροντίδα. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης παρεμποδίζεται περαιτέρω από νομικούς περιορισμούς, έλλειψη γνώσης για τους διαθέσιμους πόρους, και τον φόβο απέλασης, επιτείνοντας τις ανισότητες στην υγεία που αντιμετωπίζει αυτός ο πληθυσμός.¹⁴

Η αδήλωτη και υποδηλωμένη εργασία επηρεάζει τόσο τους μετανάστες με νόμιμα έγγραφα, όσο και τους μετανάστες χωρίς. Ωστόσο, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά αντιμετωπίζουν αυξημένη ευαλωτότητα, καθώς δεν έχουν πρόσβαση σε επαρκή νομική προστασία, επαγγελματική κινητικότητα, και δυνατότητα συμμετοχής σε συλλογικές διαπραγματεύσεις. Το επισφαλές καθεστώς τους, το οποίο επιδεινώνεται από το φόβο της απέλασης, περιορίζει σοβαρά την ικανότητά τους να καταγγείλουν κακοποίηση στο χώρο εργασίας ή να προσφύγουν στη δικαιοσύνη, καθιστώντας τους ιδιαίτερα ευάλωτους στην εργασιακή εκμετάλλευση.¹⁵

10. https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/407628_parabiazei-ergatiko-dikaio-444-ton-epiheiriseon

11. Βλέπε για παράδειγμα: Fouskas T (2012), Immigrant 'Communities' and Labour Representation. Αθήνα: Αθήνα: Παπαζήσης, Gialis, S., Herod, A. and Myridis, M. (2014), 'Flexicurity, Informality, and Immigration: The Insufficiency of the Southern EU Framework, as Illustrated through the Case of Preveza, Greece», Journal of Modern Greek Studies, 32(1), 25-53.

12. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Ενημερωτικό δελτίο Αυγούστου 2024, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/2rj4p7ey>

13. The Irregular Migrant Population of Europe MirreM Working Paper No. 11/2024, Available at: <https://irregularmigration.eu/wp-content/uploads/2024/10/MIRREM-Kierans-and-Vargas-Silva-2024-Irregular-Migrant-Population-in-Europe-v1.pdf>

14. PICUM, Migration status: A key structural social determinant of health inequalities for undocumented migrants, 2023, available at: https://picum.org/wp-content/uploads/2023/12/Migration-status_A-key-structural-social-determinant-of-health-inequalities-for-undocumented-migrants_EN.pdf

15. PICUM, Designing labour migration policies to promote decent work. Available at: <https://picum.org/wp-content/uploads/2021/03/Designing-labour-migration-policies-to-promote-decent-work-EN.pdf>

3.3

Νομιμοποιήσεις στην Ελλάδα: Μια αποσπασματική προσπάθεια

Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της μετανάστευσης χωρίς χαρτιά, η Ελλάδα έχει εφαρμόσει διάφορα προγράμματα νομιμοποίησης ανά διαστήματα. Το πρώτο μεγάλο πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε το 1998 και διεξήχθη σε δύο φάσεις. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης υποβλήθηκαν περίπου 370.000 αιτήσεις, ενώ στη δεύτερη φάση υποβλήθηκαν 212.000 αιτήσεις. Ακολούθησε ένα δεύτερο πρόγραμμα το 2001, το οποίο προσέλαυσε 362.000 αιτούντες. Μια τρίτη προσπάθεια πραγματοποιήθηκε το 2005-2006, κατά τη διάρκεια της οποίας υπέβαλαν αίτηση περίπου 200.000 άτομα.¹⁶

Αν και τα προγράμματα αυτά είχαν αξιοσημείωτο αντίκτυπο, με τη νομιμοποίηση χιλιάδων μεταναστών, η συνολική αποτελεσματικότητά τους ήταν περιορισμένη. Πολλοί δικαιούχοι επέστρεψαν σε καθεστώς χωρίς χαρτιά λόγω του προσωρινού χαρακτήρα των αδειών που εκδίδονταν και των συχνά πολύπλοκων και περιοριστικών διαδικασιών ανανέωσης. Επιπλέον, όσοι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις για αυτά τα προγράμματα ή που αφίχθησαν στη χώρα μετά τις καθορισμένες καταληκτικές ημερομηνίες έμειναν χωρίς νομική προστασία, διαιωνίζοντας το καθεστώς τους χωρίς χαρτιά.¹⁷ Από το τελευταίο πρόγραμμα νομιμοποίησης, το οποίο ολοκληρώθηκε το 2007, η Ελλάδα απέφυγε να ξεκινήσει νέες προσπάθειες μέχρι το 2023, αφήνοντας ένα σημαντικό κενό στην αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες χωρίς χαρτιά.

Το 2023, η ελληνική κυβέρνηση θέσπισε ένα προσωρινό πρόγραμμα νομιμοποίησης βάσει του νόμου 5078/2023.¹⁸ Το άρθρο 193 του νόμου 5078/2023 καθιερώνει μια δίοδο νομιμοποίησης για τους πολίτες τρίτων χωρών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα που διέμεναν στην Ελλάδα πριν από τις 30 Νοεμβρίου 2023 και μπορούν να αποδείξουν τουλάχιστον τρία έτη συνεχούς διαμονής πριν από την υποβολή της αίτησής τους. Η διάταξη αυτή επιτρέπει στα επιλέξιμα άτομα να υποβάλουν αίτηση για άδεια διαμονής, η οποία τους παρέχει το δικαίωμα να εργάζονται ή να παρέχουν υπηρεσίες. Οι αιτούντες πρέπει να πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια, όπως αποδεδειγμένη συνεχή διαμονή, έγκυρο διαβατήριο (ακόμη και αν έχει λήξει) και να διαθέτουν προσφορά εργασίας. Πρέπει να καταβάλουν παράβολο 300 ευρώ και ένα μικρό διοικητικό τέλος 16 ευρώ. Η επιλεξιμότητα εξαρτάται από τη διατήρηση ενός καθαρού μητρώου όσον αφορά τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει διατάξεις για την οικογενειακή ενότητα. Εάν ο αιτών εξασφαλίσει άδεια βάσει του άρθρου 193, ο/η σύζυγος και τα ανήλικα τέκνα του μπορούν επίσης να είναι επιλέξιμοι, υπό την προϋπόθεση ότι η οικογένεια περιλαμβάνει τουλάχιστον ένα ανήλικο παιδί και όλα τα μέλη της οικογένειας διέμεναν ήδη στην Ελλάδα πριν από τις 30 Νοεμβρίου 2023.

Η προθεσμία υποβολής αιτήσεων για το εν λόγω πρόγραμμα προσωρινής νομιμοποίησης

16. Baldwin-Edwards, M. (2014). "Regularisations and Employment in Greece." Migration Policy Centre, European University Institute.

17. Βλ. ό.π.

18. Νόμος 5078/2023 (ΦΕΚ Α 211/20.12.23), Μεταρρύθμιση της επαγγελματικής ασφάλισης, εξορθολογισμός της ασφαλιστικής νομοθεσίας, συνταξιοδοτικών ρυθμίσεων, συστήματος διορισμού και πρόσληψης των εκπαιδευτικών της Δημόσιας Εργασίας και άλλες διατάξεις.

παραμένει ανοιχτή έως τις 31 Δεκεμβρίου 2024, και οι αιτούντες που πληρούν τα κριτήρια θα λάβουν τριετή άδεια διαμονής. Η διαδικασία έχει σχεδιαστεί για να προσφέρει μια δομημένη πορεία ρύθμισης του καθεστώτος διαμονής στους μετανάστες που βρίσκονται ήδη στην Ελλάδα, επιτρέποντάς τους να εργαστούν νόμιμα και να ενταχθούν αποτελεσματικότερα στην αγορά εργασίας. Μέχρι τον Αύγουστο του 2024, είχαν υποβληθεί 28.919 αιτήσεις, με 17.603 αιτούντες, στους οποίους χορηγήθηκαν προσωρινά πιστοποιητικά, εν αναμονή της οριστικοποίησης των αδειών διαμονής τους.¹⁹ Η πρωτοβουλία αυτή εισήχθη από την ελληνική κυβέρνηση ως στρατηγική απάντηση στις επίμονες ελλείψεις εργατικού δυναμικού σε κρίσιμους τομείς όπως η γεωργία, ο κατασκευαστικός τομέας, και ο τουρισμός. Αυτοί οι κλάδοι, οι οποίοι είναι ζωτικής σημασίας για την ελληνική οικονομία, αντιμετωπίζουν συνεχείς προκλήσεις όσον αφορά την κάλυψη της ζήτησης για εργαζόμενους χαμηλής και μέσης ειδίκευσης.²⁰

Η Ελλάδα εφαρμόζει μια διπλή στρατηγική για τη διαχείριση της μετανάστευσης για εργασιακούς λόγους: την σύναψη διμερών συμφωνιών με συγκεκριμένες χώρες, και τη διαδικασία που είναι γνωστή ως «μετάκληση», η οποία προσκαλεί συγκεκριμένους πολίτες τρίτων χωρών για απασχόληση. Οι προσεγγίσεις αυτές αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των ελλείψεων εργατικού δυναμικού σε τομείς όπου οι εγχώριοι εργαζόμενοι δεν επαρκούν.²¹ Τα τελευταία χρόνια, η ελληνική κυβέρνηση έχει συνάψει διμερείς συμφωνίες με το Μπανγκλαντές και την Αίγυπτο για την προσέλκυση αλλοδαπών εργαζομένων, ενώ σχεδιάζει να διαπραγματευτεί πρόσθετες συμφωνίες.²² Σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο, οι υπήκοοι του Μπανγκλαντές που διέμεναν στην Ελλάδα πριν από τις 9 Φεβρουαρίου 2022 και απασχολούνταν εκείνη την περίοδο μπορούν να υποβάλουν αίτηση για πενταετή άδεια εποχικής εργασίας. Η άδεια απαιτεί να επιστρέφουν στο Μπανγκλαντές για τρεις μήνες ετησίως. Το 2023 εγκρίθηκαν 3.405 αιτήσεις, ενώ 5.900 αιτήσεις παρέμεναν σε εκκρεμότητα τον Φεβρουάριο του 2024 και 1.009 απορρίφθηκαν.

Η άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους που θεσπίστηκε το 2011 παρέχει ένα πρόσθετο δρόμο για νομιμοποίηση στην Ελλάδα.²³ Η άδεια αυτή παρέχει στους πολίτες τρίτων χωρών το δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, εφόσον πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια. Η επιλεξιμότητα απαιτεί είτε συνεχή διαμονή στην Ελλάδα για τουλάχιστον επτά έτη πριν από την υποβολή της αίτησης, τεκμηριωμένη από επικυρωμένα έγγραφα, είτε αποδεδειγμένη γονική σχέση με ανήλικο Έλληνα πολίτη. Η άδεια αυτή χορηγείται άπαξ και ισχύει για τρία χρόνια. Μετά τη λήξη της, ο κάτοχος μπορεί να υποβάλει αίτηση για μετάβαση σε διαφορετική κατηγορία άδειας διαμονής. Παρόλο που αποτελεί σημαντική οδό προς τη νομιμοποίηση για τους μετανάστες χωρίς χαρτιά, έχει αξιοσημείωτους περιορισμούς. Δεν διευκολύνει την οικογενειακή επανένωση, και δεν προσμετρά το χρόνο ο πολίτης τρίτης χώρας διένυσε στην Ελλάδα ως αιτών διεθνούς προστασίας.

19. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Στατιστικά στοιχεία για τον Αύγουστο του 2024, διαθέσιμα στη διεύθυνση: <https://shorturl.at/4J4FV>

20. APnews, Greece is planning a major regularisation programme for migrants to cope with labour crunch, Available at: <https://apnews.com/article/greece-migration-labor-economy-ace2e3faac525e58e2eb7151b08b8ff9>

21. Η Ελλάδα έχει συνάψει αρκετές διμερείς συμφωνίες εργασίας με γειτονικές χώρες για την αντιμετώπιση των εργασιακών ελλείψεων, ιδίως στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας. Ειδικότερα, οι συμφωνίες καταρτίστηκαν τη δεκαετία του 1990 με την Αλβανία (1997), τη Βουλγαρία και την Αίγυπτο. Οι συμφωνίες αυτές επικεντρώθηκαν κυρίως στους εποχικούς εργαζόμενους, στους οποίους χορηγήθηκαν προσωρινές άδειες παραμονής και εργασίας για να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των ελλήνων εργοδοτών. Η συμφωνία με την Αλβανία, η οποία παραμένει ενεργή, επιτρέπει την εποχική μετακίνηση εργαζομένων στη γεωργία, μια βασική πτυχή της στρατηγικής της Ελλάδας στον τομέα της εργασίας. Ομοίως, η συμφωνία με την Αίγυπτο αρχικά εξυπηρετούσε τον τομέα της αλιείας, ενώ αργότερα επεκτάθηκε για να επιτρέψει την αμοιβαία μεταφορά δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης.

22. Νομιμοποίηση των μεταναστών χωρίς χαρτιά ή προσωρινές διμερείς συμφωνίες με τρίτες χώρες; Τι προτιμούν οι Έλληνες; <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2024/03/Working-Paper-126-EL-.pdf>

23. Νεότερη έκδοση όπως ισχύει από την 01/01/2024, ημερομηνία έναρξης ισχύος του νέου κώδικα μεταναστευσης (άρθρο 134 παράγραφος 5 του νόμου 5038/2023)

Επί του παρόντος, η Ελλάδα προσκαλεί εργαζόμενους μέσω τριών διαφορετικών κατηγοριών εργασίας: υψηλή ειδίκευση (μέσω της μπλε κάρτας της ΕΕ), εξαρτημένη εργασία (ειδικευμένη και ανειδίκευτη) και εποχική εργασία (έως έξι μήνες). Σύμφωνα με το Υπουργείο Εργασίας της Ελλάδας, η συνολική ποσόστωση για μετακλήσεις πολιτών τρίτων χωρών για την περίοδο 2023-2024 καθορίστηκε σε 167.925. Τον Απρίλιο του 2023, με νέα Υπουργική Απόφαση, προστέθηκαν 32.517 θέσεις, αν και αυτό υπολείπεται των 380.000 που είχαν θέσει ως αίτημα οι εργοδότες. Για παράδειγμα, ο τομέας του τουρισμού σημείωσε μια αύξηση των ποσοστώσεων για τους αλλοδαπούς εργαζόμενους, από 2.811 σε 9.261 θέσεις, αλλά αυτό εξακολουθούσε να είναι πολύ κατώτερο των 80.316 θέσεων που είχαν αιτηθεί οι εργοδότες. Το Υπουργείο στοχεύει να δώσει προτεραιότητα στο εγχώριο εργατικό δυναμικό, με την πλήρωση θέσεων μέσω του μητρώου ανέργων, στοχεύοντας σε ποσοστώσεις αλλοδαπών εργαζομένων μόνο σε τομείς όπου δεν υπάρχει τοπικό ενδιαφέρον.²⁴

3.4

Δεδομένα για τη μετανάστευση για λόγους εργασίας: Μια ιστορία υποχώρησης

Με βάση την πιο πρόσφατη απογραφή (2021), ο πληθυσμός των μεταναστών στην Ελλάδα έχει μειωθεί κατά 16,1% σε σύγκριση με το 2011, και εκτιμάται πλέον σε 765.000 άτομα.²⁵ Μεταξύ 2011 και 2023, ο αριθμός των αλλοδαπών πολιτών που απασχολούνται στην ελληνική αγορά εργασίας μειώθηκε δραματικά. Τα στοιχεία δείχνουν μείωση κατά 55% των απασχολούμενων μεταναστών, από 375.000 σε 170.000 κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η πιο απότομη μείωση σημειώθηκε μεταξύ 2011 και 2013, διάστημα κατά το οποίο οι αλλοδαποί εργαζόμενοι μειώθηκαν κατά 120.000. Η μείωση αυτή συνέπεσε με την κορύφωση του ποσοστού ανεργίας για τους αλλοδαπούς, το οποίο έφτασε στο 40% το 2013.

Ενώ υπήρξε μικρή ανάκαμψη της απασχόλησης το 2014 και το 2019, η απασχόληση των αλλοδαπών συνέχισε να μειώνεται σε όλους σχεδόν τους τομείς. Ο δευτερογενής τομέας (π.χ. μεταποίηση και κατασκευές) επλήγη περισσότερο, σημειώνοντας σχεδόν 60% μείωση των αλλοδαπών εργαζομένων, από 125.000 το 2011, σε μόλις 51.000 το 2023. Ομοίως, ο τριτογενής τομέας (υπηρεσίες) σημείωσε μείωση της τάξης του 55%, από 214.000 εργαζόμενους σε 97.000. Στον πρωτογενή τομέα (γεωργία και συναφείς κλάδοι), η μείωση ήταν μικρότερη αλλά και πάλι σημαντική, με την απασχόληση να μειώνεται κατά 40%, εκτιμώμενη πλέον σε 21.500 εργαζόμενους.²⁶

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το μεταναστευτικό εξακολουθεί να είναι ένα ιδιαίτερα πολιτικοποιημένο ζήτημα, με τα κράτη-μέλη να προσπαθούν να βρουν μια ισορροπία μεταξύ της

επιβολής αυστηρών μέτρων για την αποτροπή της παράτυπης μετανάστευσης, και τη δημιουργία ευκαιριών μετανάστευσης για εργασιακούς σκοπούς μέσω νόμιμων οδών. Τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταβάλει προσπάθειες για να διαχειριστεί τη μετανάστευση για λόγους εργασίας, καλύπτοντας τις σχετικές ανάγκες. Όπως περιγράφεται στο νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, το πλαίσιο της ΕΕ για τα «Talent Partnerships» έχει σχεδιαστεί ως μέσο πολιτικής για να βοηθήσει τα κράτη-μέλη να αξιοποιήσουν τη διεθνή κινητικότητα και να ευθυγραμμίσουν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας τους με τις δεξιότητες των αλλοδαπών εργαζομένων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ορίσει επτά χώρες-εταίρους προτεραιότητας για αυτό το πλαίσιο: το Μπανγκλαντές, την Αίγυπτο, το Μαρόκο, τη Νιγηρία, τη Σενεγάλη, την Τυνησία, και το Πακιστάν.

Τον Δεκέμβριο του 2023, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε τη «Δέσμη μέτρων για την κινητικότητα δεξιοτήτων και ταλέντων» (Skills and Talent Mobility Package) για την αντιμετώπιση των ελλείψεων εργατικού δυναμικού. Η πρωτοβουλία αυτή επικεντρώνεται στην κοινωνική ένταξη διαφόρων ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων ατόμων, των ατόμων με αναπηρία, των μεταναστών, των γυναικών και των νέων που δεν βρίσκονται σε εκπαίδευση ή απασχόληση, μέσω της αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους και της γενικότερης βελτίωσης των συνθηκών εργασίας. Βασικό στοιχείο είναι η δημιουργία μιας πλατφόρμας «EU Talent Pool» που αποσκοπεί στη σύνδεση εργοδοτών της ΕΕ με άτομα που αναζητούν εργασία από χώρες εκτός της Ένωσης.

Παρακάτω περιγράφονται οι βασικοί κανονισμοί της ΕΕ σχετικά με τη μετανάστευση για λόγους εργασίας από τρίτες χώρες:²⁷

- Η επικαιροποιημένη Οδηγία για τη Μπλε Κάρτα, η οποία ισχύει από τον Νοέμβριο του 2023, αποσκοπεί στη διευκόλυνση της διαδικασίας πρόσληψης εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης από τρίτες χώρες εντός της ΕΕ.²⁸
- Η Οδηγία για την ενιαία άδεια, η οποία εκδόθηκε το 2011 και επαναδιατυπώθηκε πρόσφατα τον Απρίλιο του 2024, καθιερώνει μια απλουστευμένη διαδικασία υποβολής αιτήσεων και μια ενιαία άδεια, τόσο για το δικαίωμα εργασίας όσο και διαμονής στην ΕΕ.²⁹
- Η Οδηγία του 2003 για τους επί μακρόν διαμένοντες επιτρέπει στα κράτη-μέλη να χορηγούν μακροχρόνιες άδειες διαμονής και συναφή δικαιώματα σε υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν διαμείνει νόμιμα και μόνιμα σε χώρα της ΕΕ επί πέντε συναπτά έτη, εφόσον πληρούν πρόσθετα κριτήρια. Όπως και με την Οδηγία για την ενιαία άδεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε αναθεώρηση το 2022, αλλά η διαδικασία δεν έχει ολοκληρωθεί.³⁰

27. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Νόμιμη μετανάστευση και ένταξη, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-resettlement-and-integration_en

28. Οδηγία (ΕΕ) 2021/1883 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2021, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απόκτηση υψηλής ειδίκευσης απασχόληση και για την κατάργηση της οδηγίας 2009/50/ΕΚ του Συμβουλίου, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021L1883>

29. Οδηγία (ΕΕ) 2024/1233 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Απριλίου 2024, σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας σε υπηκόους τρίτων χωρών στο έδαφος κράτους μέλους και σχετικά με ένα κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νόμιμα σε κράτος μέλος κράτος (αναδιατύπωση), https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401233

30. Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι επί μακρόν διαμένοντες, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0109-20110520>

24. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://ypergasias.gov.gr/ergasiakes-scheseis/atomikes-ergasiakes-sxeseis/ergasia-politon-triton-choron-stin-ellada/>

25. ΕΛΣΤΑΤ, 2021, βλ: https://www.statistics.gr/documents/20181/17529706/GreeceInFigures_2021Q4_EN.pdf/b8823f93-b98e-0535-8f3b-df0aa863dfd6

26. Dianeosis, Tramountanis, A., [https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2024/09/lm\)migration_policies_upd230924.pdf](https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2024/09/lm)migration_policies_upd230924.pdf)

4.

Αποκάλυψη αθέατων μοτίβων απασχόλησης μεταναστών και προσφύγων: Τα ευρήματα της έρευνας

4.1

Μεθοδολογία

Βασιζόμενοι στα στοιχεία που συλλέχθηκαν μέσω πολλαπλών πηγών, σε συνδυασμό με την εκτενή μας εμπειρία στην υποστήριξη μεταναστών και προσφύγων, καθώς και σε προηγούμενες έρευνες σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων στην ελληνική αγορά εργασίας, το SolidarityNow και το Generation 2.0 RED σχεδίασαν μια έρευνα στο πλαίσιο του «Αποκαλύπτοντας τους αθέατους ευάλωτους εργαζόμενους μετανάστες».

Αυτή η έρευνα είναι μία από τις δράσεις του έργου, το οποίο γενικότερα αποσκοπεί στη συλλογή στοιχείων σχετικά με το ζήτημα της «αδήλωτης» ή «υποδηλωμένης» απασχόλησης εντός του 2023-2024 μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα, με σκοπό την υλοποίηση σχετικών δράσεων συνηγορίας που αποβλέπουν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων που πλήττονται από τις εν λόγω πρακτικές.

Οι πληροφορίες συλλέχθηκαν με τη χρήση ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων, από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2024. Αρχικά, συλλέχθηκαν δευτερογενή στοιχεία μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης σχετικά με την αδήλωτη/υποδηλωμένη εργασία σε διάφορους τομείς της αγοράς εργασίας. Ακολούθησε μια συνάντηση των εταίρων για να διασφαλιστεί η κοινή αντίληψη της θεματικής. Οι δραστηριότητες αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός ερωτηματολογίου που εξέταζε τέσσερις κατηγορίες ερωτήσεων, συμπεριλαμβανομένων τόσο κλειστών όσο και ανοικτών ερωτήσεων:

1. **Δημογραφικά στοιχεία**, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, τη νομική και οικογενειακή κατάσταση, καθώς και το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό υπόβαθρο των ερωτηθέντων.
2. **Συνθήκες εργασίας**, συμπεριλαμβανομένων ερωτήσεων σχετικά με το επάγγελμα, τις τυπικές ή/και άτυπες συνθήκες εργασίας, την καταβολή μισθού, τις ημέρες και ώρες εργασίας, και τους τρόπους πληρωμής.
3. **Παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων**, μέσω της συμπερίληψης φράσεων θετικής χροιάς στο ερωτηματολόγιο σχετικά με τις τυπικές συνθήκες απασχόλησης, όπως «Έχω σύμβαση εργασίας από την αρχή» για όσους εργάζονται σε δηλωμένες θέσεις εργασίας, και «Ήταν επιλογή μου να δουλέψω χωρίς σύμβαση» για όσους απασχολούνται με αδήλωτη εργασία.

4. **Επιπτώσεις των παραβιάσεων και στρατηγικές αντιμετώπισης**, μέσω της συμπερίληψης ερωτήσεων σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους οι ερωτηθέντες αντιμετωπίζουν την παραβίαση των εργασιακών τους δικαιωμάτων και το πλαίσιο της συλλογιστικής τους στο οποίο την τοποθετούν, καθώς και τις συνέπειες των παραβιάσεων στην καθημερινή τους ζωή.

Οι **συμμετέχοντες** χωρίστηκαν σε δύο ομάδες ερωτηθέντων. Η πρώτη ομάδα είναι η ομάδα των ατόμων με δηλωμένη και υποδηλωμένη εργασία (με επίσημες συμβάσεις), που αποτελούν την «ομάδα ελέγχου». Η δεύτερη ομάδα συμμετεχόντων περιλαμβάνει τους ερωτηθέντες που κατέχουν αδήλωτες θέσεις εργασίας (χωρίς επίσημες συμβάσεις).

Έντεκα (11) συνεντευκτές ορίστηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας (αυτοπροσώπως ή μέσω τηλεφώνου), ώστε να διασφαλιστεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες αισθάνονταν άνετα να μοιραστούν τις προσωπικές τους εμπειρίες στη μητρική τους γλώσσα, δηλαδή αραβικά, φαρσί/νταρί, ουρντού, παστού, γαλλικά, ουκρανικά, καθώς και στα ελληνικά και τα αγγλικά. Ως εκ τούτου, οι συνεντευκτές επιλέχθηκαν σύμφωνα με τις γλώσσες που ομιλούν σε συνδυασμό με την εμπειρία τους σε ερευνητικά προγράμματα.

Το ερωτηματολόγιο αναπτύχθηκε με τη χρήση μιας διαδικτυακής πλατφόρμας, του KoboTool, η οποία α) επιτρέπει πολλαπλές υποβολές είτε online, είτε offline, β) επιτρέπει το συγχρονισμό των δεδομένων που συλλέγονται σε φύλλο Excel, και γ) διευκολύνει την ανάλυση των δεδομένων.

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS για την περιγραφή των χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων και τον εντοπισμό πιθανών συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών.

Η παρούσα έρευνα προσφέρει ένα στιγμιότυπο της τρέχουσας πραγματικότητας και τα ευρήματά της δεν μπορούν να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό.

Περιορισμοί της μελέτης

Όσον αφορά τη γεωγραφική εστίαση της μελέτης, η πλειονότητα των ερωτηθέντων (σχεδόν το 90%) διέμεναν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, όπου δραστηριοποιούνται οι οργανώσεις SolidarityNow και Generation 2.0 RED. Συνεπώς, η μελέτη παρέχει περιορισμένες πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές ή στα ελληνικά νησιά. Βασικοί τομείς όπως η γεωργία και ο τουρισμός, οι οποίοι απασχολούν σημαντικό αριθμό μεταναστών και προσφύγων, ιδίως σε εποχική εργασία, υποεκπροσωπούνται στο δείγμα. Ο αποκλεισμός αυτών των περιοχών και τομέων ίσως έχει παραβλέψει μοναδικά μοτίβα αδήλωτης ή υποδηλωμένης εργασίας που επικρατούν εκτός των αστικών κέντρων.

Με 228 ερωτηθέντες, η μελέτη προσφέρει ένα λεπτομερές στιγμιότυπο συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού μεταναστών και προσφύγων, αλλά δεν αντιπροσωπεύει τον ευρύτερο πληθυσμό τους στην Ελλάδα. Μικρότερες ή λιγότερο ορατές υπο-ομάδες, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων μεταναστών χωρίς χαρτιά όπως οι γυναίκες σε οικιακές εργασίες ή οι μετανάστες σε απομακρυσμένες περιοχές, ενδέχεται να μην αποτυπώνονται επαρκώς. Το δείγμα της μελέτης περιλαμβάνει κυρίως άτομα με νόμιμα έγγραφα, όπως άδεια παραμονής του μεταναστευτικού κώδικα και καθεστώς διεθνούς προστασίας. Οι μετανάστες χωρίς χαρτιά, οι οποίοι είναι συχνά οι πιο ευάλωτοι στην εκμετάλλευση, υποεκπροσωπούνται στην ανάλυση. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε στρεβλή κατανόηση της αλλη-

λεπίδρασης μεταξύ του νομικού καθεστώτος και των συνθηκών απασχόλησης. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του 2024, γεγονός που περιορίζει το εύρος της μελέτης σε ό,τι αφορά τις διαχρονικές μεταβολές, ιδίως τις εποχιακές διακυμάνσεις της απασχόλησης. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στους τομείς όπως ο τουρισμός και η γεωργία, όπου τα μοτίβα απασχόλησης διαφέρουν σημαντικά μεταξύ εποχών.

Ευρύτερες συστημικές προκλήσεις, όπως η αναποτελεσματικότητα του συστήματος της επιθεώρησης εργασίας στην Ελλάδα, οι ανεπαρκείς κυρώσεις για τους μη συμμορφούμενους εργοδότες, και η περιορισμένη επιβολή της υφιστάμενης εργατικής νομοθεσίας, ήταν πέραν του πεδίου εφαρμογής της παρούσας μελέτης. Επιπλέον, οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εργοδότες, προερχόμενες από διαρθρωτικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την αγορά εργασίας, δεν λήφθηκαν υπ' όψιν. Αυτά τα συστημικά ζητήματα, ωστόσο, είναι καίριας σημασίας για την κατανόηση της επίμονης επικράτησης της αδήλωτης εργασίας.

Ενώ η μελέτη προσφέρει πολύτιμες γνώσεις σχετικά με την πραγματικότητα της αδήλωτης και υποδηλωμένης εργασίας μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων στην Ελλάδα, οι περιορισμοί αυτοί καταδεικνύουν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα. Η διεύρυνση του γεωγραφικού και τομεακού πεδίου εφαρμογής, η ενσωμάτωση διαχρονικής συλλογής δεδομένων, και η εμβάθυνση σε συστημικές και διατομεακές προκλήσεις θα ενίσχυε σημαντικά το βάθος, την πληρότητα, και τον αντίκτυπο των μελλοντικών μελετών.

4.2

Προφίλ, καθεστώς απασχόλησης, συνθήκες εργασίας και εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες

Οι 228 ερωτηθέντες στην έρευνα αποκαλύπτουν διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξή τους στην ελληνική αγορά εργασίας, είτε απασχολούνται σε δηλωμένη, είτε σε αδήλωτη εργασία. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι αιτούντες άσυλο, τα άτομα με περιορισμένη επαγγελματική εμπειρία στην Ελλάδα και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στην αδήλωτη εργασία, γεγονός που τα καθιστά πιο ευάλωτα στην εκμετάλλευση, σε σύγκριση με τα άτομα με επίσημη απασχόληση. Επιπλέον, τα άτομα που απασχολούνται σε τομείς που χαρακτηρίζονται από σημαντικές ελλείψεις εργατικού δυναμικού ή επισφαλείς συνθήκες εργασίας αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο εκμετάλλευσης. Ακόμη και μεταξύ των ατόμων με επίσημες συμβάσεις, η υποδήλωση της απασχόλησης παραμένει μία διαδεδομένη πρακτική, με αποτέλεσμα την παραβίαση των εργασιακών δικαιωμάτων.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται σε άτομα που βρίσκονται σε ευάλωτες καταστάσεις, όπως άτομα χωρίς έγγραφα, άτομα που βιώνουν την αστεγία ή είναι μονογονείς. Οι ομάδες αυτές αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις στην πρόσβαση σε ασφαλείς και δίκαιες ευκαιρίες απασχόλησης.

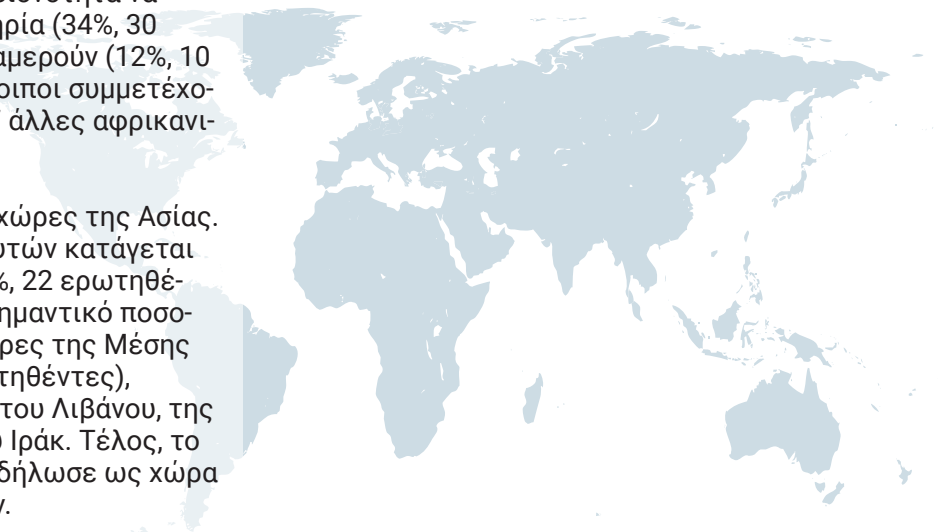
Η ανάλυση εξετάζει την ομάδα των «δηλωμένων» εργαζομένων (ομάδα ελέγχου) χωριστά από τους «αδήλωτους» εργαζόμενους και, όπου χρειάζεται, εντοπίζονται πιθανές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών για να ενισχυθεί η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.

4.2.1

Προφίλ μεταναστών και προσφύγων

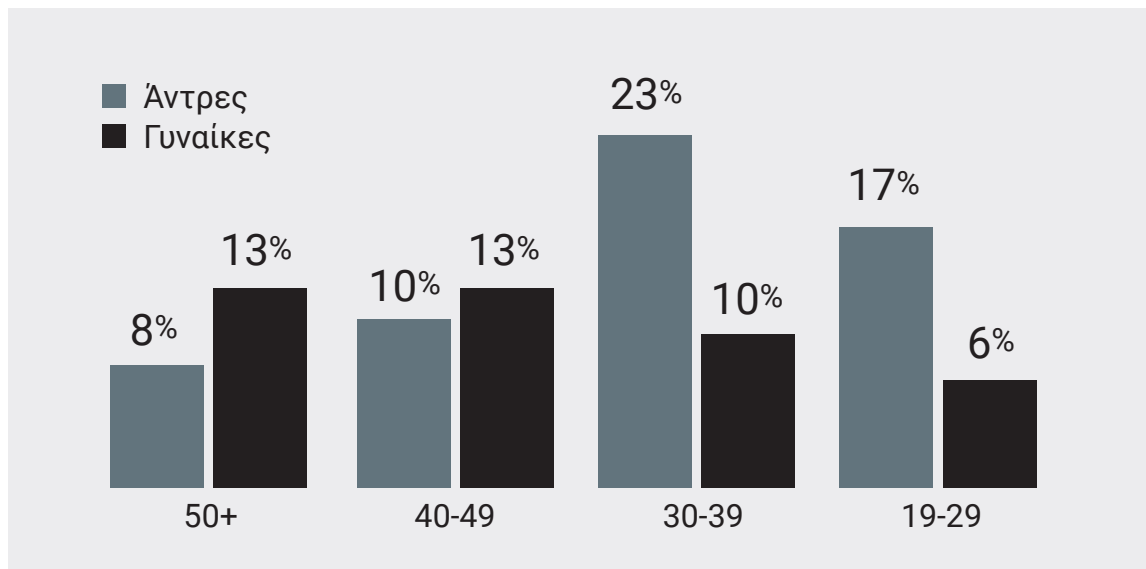
Οι **228 συμμετέχοντες** στην έρευνα προέρχονται από 36 χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Ευρώπης (εξαιρουμένων των κρατών-μελών της ΕΕ).

- **Αφρική:** Οι ερωτηθέντες από αφρικανικές χώρες αντιπροσωπεύουν το 38% του συνόλου, με την πλειονότητα να προέρχεται από τη Νιγηρία (34%, 30 ερωτηθέντες) και το Καμερούν (12%, 10 ερωτηθέντες). Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες κατάγονται από 17 άλλες αφρικανικές χώρες.
- **Ασία:** Το 31% είναι από χώρες της Ασίας. Ένα μεγάλο ποσοστό αυτών κατάγεται από το Αφγανιστάν (31%, 22 ερωτηθέντες), ενώ ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό προέρχεται από χώρες της Μέσης Ανατολής (32%, 23 ερωτηθέντες), συμπεριλαμβανομένων του Λιβάνου, της Συρίας, του Ιράν και του Ιράκ. Τέλος, το 23% (16 ερωτηθέντες) δήλωσε ως χώρα καταγωγής το Πακιστάν.
- **Ευρώπη και άλλες περιοχές:** Οι συμμετέχοντες από την Ευρώπη και από άλλα κράτη εκτός Ευρώπης αποτελούν το 31% του συνόλου. Η μεγαλύτερη υποομάδα ήταν από την Αλβανία (50%, 35 ερωτηθέντες), με την Ουκρανία να ακολουθεί (43%, 30 ερωτηθέντες) και να έπονται η Γεωργία και η Δομινικανή Δημοκρατία. Στο ερευνητικό δείγμα αυτό συμμετείχαν στην πλειονότητά τους γυναίκες ερωτηθείσες.

- **38%** Αφρική
- **31%** Ασία
- **31%** Ευρώπη και άλλες περιοχές

Μεταξύ των ερωτηθέντων, το **58% ήταν άνδρες και το 42% γυναίκες**, η πλειονότητα των οποίων ήταν μεταξύ 19 και 39 ετών (56%), ενώ το 23% των ερωτηθέντων ήταν 40-49 ετών. Ειδικότερα, οι περισσότερες γυναίκες ερωτηθείσες ήταν άνω των 40 ετών, ενώ το δείγμα των ανδρών είχε μικρότερη μέση ηλικία, κάτω των 39 ετών (βλ. Πίνακα 1). Η κατανομή επηρεάζεται από το υψηλό ποσοστό Αλβανίδων και Ουκρανών γυναικών στο δείγμα. Σύμφωνα με την απογραφή του 2021, ο ευρύτερος μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ελλάδα παρουσιάζει παρόμοια τάση. Το 3,5% των μεταναστριών προέρχονται από την Ουκρανία, το 3,1% από αφρικανικές χώρες, το 2,5% από την Μέση Ανατολή, το 2% από άλλες χώρες της Ασίας όπως το Πακιστάν και το Αφγανιστάν, με τις Αλβανίδες να αποτελούν τη μεγαλύτερη υπο-ομάδα, αντιπροσωπεύοντας το 47,1% του συνόλου των αλλοδαπών γυναικών που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα.³¹

Πίνακας 1: Φύλο των ερωτηθέντων ανά ηλικιακή ομάδα

Όσον αφορά το **νομικό καθεστώς**, η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων (93%) είχε δικαίωμα να εργαστεί στην Ελλάδα. Η ομάδα αυτή αποτελούνταν κατά 38% από κατόχους άδειας παραμονής, ενώ το 33% ήταν δικαιούχοι διεθνούς προστασίας και 22% αιτούντες άσυλο. Μόνο ένα μικρό μέρος (5%) των ερωτηθέντων στερούνταν νομιμοποιητικών εγγράφων, ενώ το 2% δεν γνώριζε το νομικό του καθεστώς. Ωστόσο, από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει μια ανησυχητική πραγματικότητα: οι περισσότεροι ερωτηθέντες διατρέχουν σημαντικό κίνδυνο να χάσουν το νομικό τους καθεστώς. Αυτή η ευαλωτότητα απορρέει από τον προσωρινό χαρακτήρα των αδειών διαμονής τους ή από την ιδιότητά τους ως αιτούντες διεθνή προστασία.

Αναλύοντας περαιτέρω τα προφίλ τους, το **47% των ερωτηθέντων** διαμένει στην Ελλάδα για περισσότερα από επτά χρόνια, το 39% διαμένει στην Ελλάδα από μηδέν έως τέσσερα χρόνια, ενώ το 14% από πέντε έως έξι χρόνια. Από τους ερωτηθέντες, **το 20% έχει ολο-**

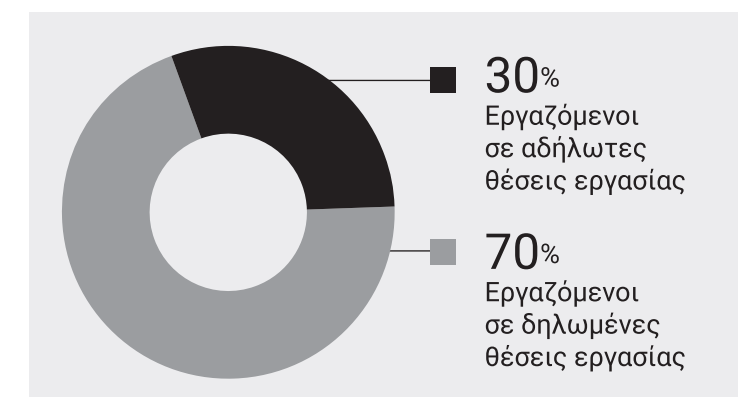
κληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 41% τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο και Λύκειο) και το 39% την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ενδεικτικά, το 30% των ερωτηθέντων έχει ολοκληρώσει την αντίστοιχη ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό και Γυμνάσιο). Το μορφωτικό επίπεδο είναι ισομερώς κατανομημένο μεταξύ ανδρών και γυναικών ερωτηθέντων, εκτός από το δείγμα ερωτηθέντων που έχουν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, όπου ο αριθμός των ανδρών είναι διπλάσιος από αυτόν των γυναικών.

Όσον αφορά τις **συνθήκες διαβίωσης**, το 66% ζει σε μισθωμένη κατοικία, το 8% σε ιδιόκτητη, ενώ το 8% διαμένει σε κατοικία φίλων ή συγγενών. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 11% πληρώνει αντίτιμο ενοικίου για τη φιλοξενία του από τρίτους. Το 4% διαμένει σε διαμερίσματα του προγράμματος HELIOS του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου ή σε δομές φιλοξενίας του ΥΜΑ, το 2% φιλοξενείται από τον εργοδότη του, ενώ το 1% δήλωσε ότι βρίσκεται σε κατάσταση αστεγίας. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες ζουν μόνοι, χωρίς σύντροφο (69%), και εντάσσονται είτε στην κατηγορία των άγαμων, χήρων, και διαζευγμένων, είτε είναι παντρεμένοι με σύζυγο που διαμένει σε άλλη χώρα. Περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες (56%) έχουν περισσότερα από ένα παιδιά κάτω των 18 ετών στην Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 25% των ατόμων που δεν έχουν σύντροφο είναι μονογονείς, **με τις περισσότερες από αυτές (54%) να είναι άγαμες μητέρες**.

Ένα σημαντικό υποσύνολο των ερωτηθέντων χρήζει ιδιαίτερης προσοχής λόγω των αντικειμενικά ευάλωτων χαρακτηριστικών του, τα οποία αυξάνουν τον κίνδυνο εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας. Εκτός από τις προκλήσεις που προκύπτουν λόγω των επισφαλών συνθηκών στέγασης, στα αξιολογούμενα ευρήματα περιλαμβάνεται ότι το 21% των ερωτηθέντων είναι άνω των 50 ετών, το 22% βρίσκεται στην Ελλάδα για λιγότερο από δύο χρόνια, και το 5% δεν διαθέτει νόμιμο έγγραφο.

Όσον αφορά τα **μέσα διαβίωσης**, αν και η πλειοψηφία των ερωτηθέντων καλύπτει τα προς το ζην μέσα από την απασχόληση, παρόλα αυτά δηλώνει ότι χρειάζεται συμπληρωματική στήριξη από άλλους φορείς. Συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι το 96% των ερωτηθέντων καλύπτει τις βιοποριστικές του ανάγκες μέσω του εισοδήματός τους από την εργασία (μισθοδοσία, ημερομίσθια, ή αυτοαπασχόληση), το 53% δήλωσε ότι χρειάζεται συμπληρωματική στήριξη (σε είδη ή χρήματα). Η στήριξη αυτή παρέχεται κατά περίπτωση από φίλους και συγγενείς, από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου μέσω του εθνικού προγράμματος χρηματικής βοήθειας (για τους αιτούντες άσυλο), από ΜΚΟ, κοινωνικά επιδόματα, ή μέσω πώλησης προσωπικών αντικειμένων και από τις προσωπικές τους οικονομίες.

Ενδεικτικά, κατά τη διεξαγωγή της έρευνας (Ιανουάριος-Απρίλιος 2024), το 70% των ερωτηθέντων απασχολούνταν νόμιμα, κατέχοντας επίσημες συμβάσεις εργασίας, ενώ το 30% εργαζόταν σε θέσεις εργασίας αδήλωτες στις επίσημες αρχές για εκείνο το χρονικό διάστημα (73%) ή κατά τους τελευταίους 12 μήνες (27%). Αυτά παρουσιάζονται αναλυτικά στις ακόλουθες ενότητες. (βλ. Πίνακα 2)

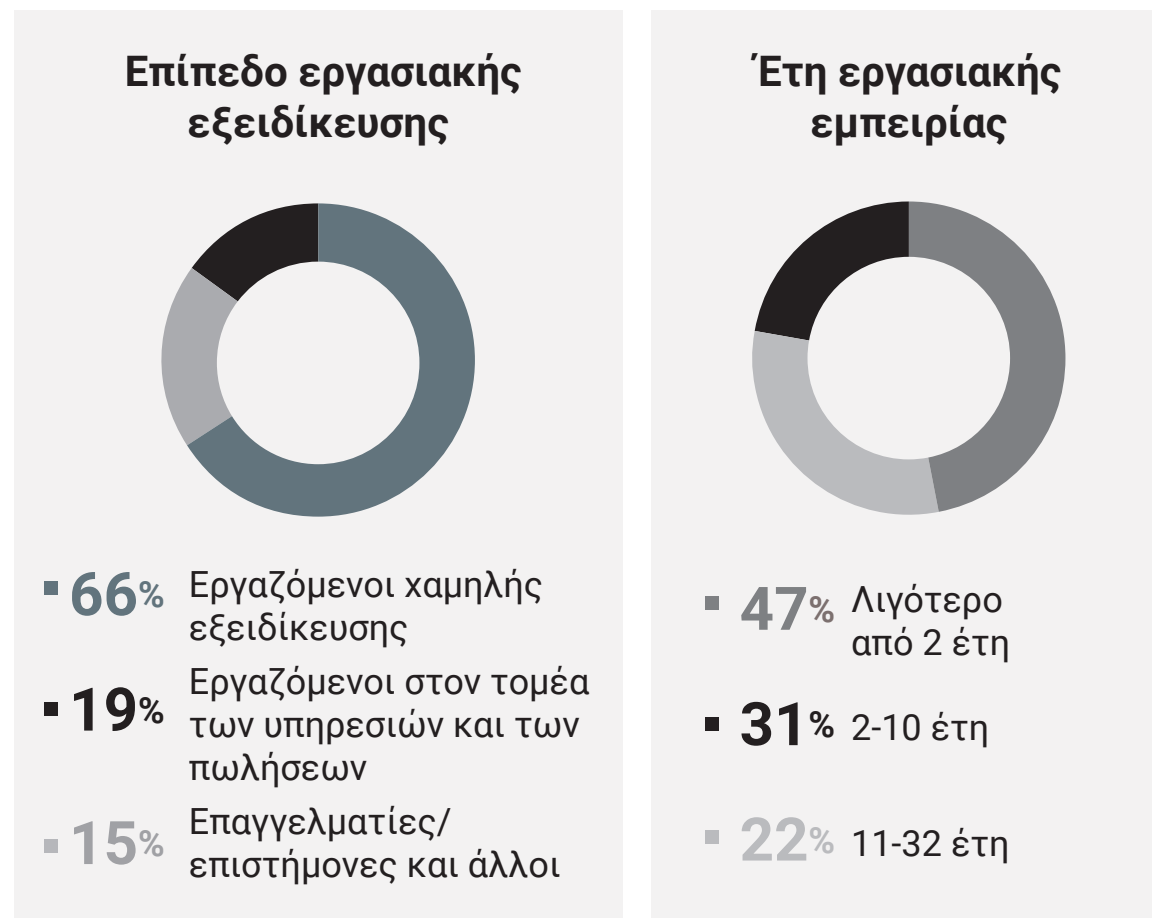

Πίνακας 2: Ποσοστό των ερωτηθέντων που εργάζονται σε δηλωμένες και αδήλωτες θέσεις εργασίας

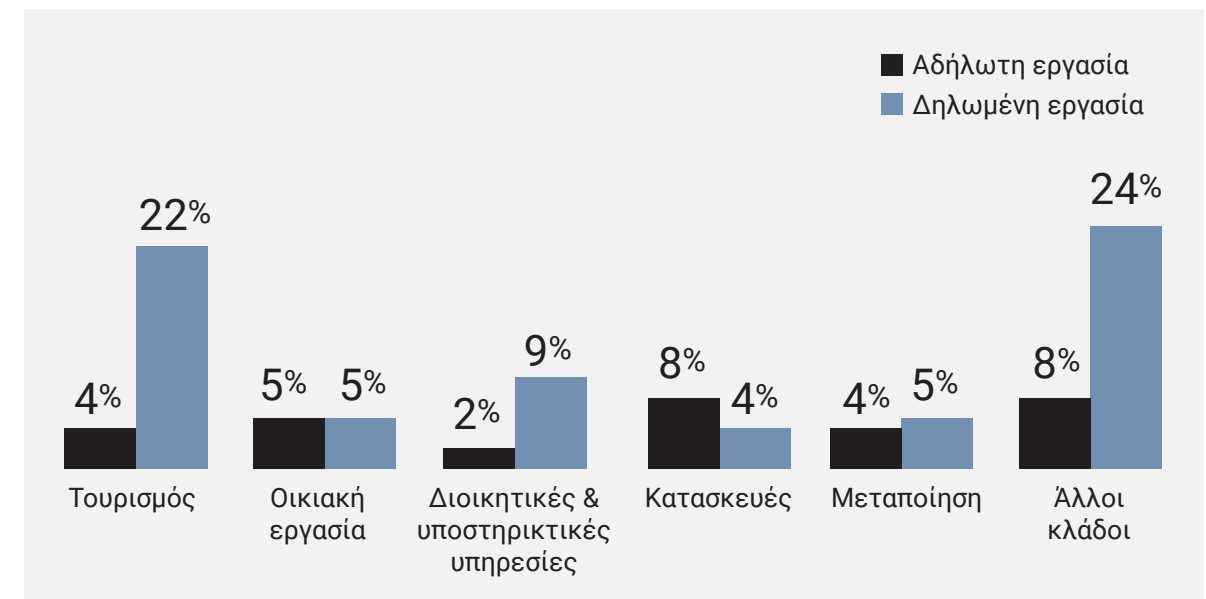
31. Ελληνική Στατιστική Εταιρεία (ΕΛΣΤΑΤ 2021), Πίνακας Α02: Καταγραφή 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/2021-census-res-pop-results>

Οι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν επίσης στα εμπόδια που αντιμετώπισαν καθ' όλη τη διάρκεια της αναζήτησης εργασίας. Το χαμηλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας αναγνωρίστηκε ως το πιο κρίσιμο εμπόδιο (45%), ακολουθούμενο από την έλλειψη δικτύωσης (41%). Άλλα σημαντικά εμπόδια ήταν τα ζητήματα που αφορούσαν τα νομιμοποιητικά τους έγγραφα (22%), συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων που σχετίζονται με την αστάθεια του νομικού τους καθεστώτος, αλλά και ζητήματα που αφορούν έγγραφα που επιτρέπουν την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας, όπως ΑΜΑ, ΑΜΚΑ, ΑΦΜ, κ.λπ. Πρόσθετα εμπόδια σχετίζονταν με αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις (14%). Επιπλέον, ένας μικρός αριθμός ατόμων (15%) αντιμετώπιζε ιατρικά προβλήματα που τους εμπόδισαν να αναζητήσουν ενεργά εργασία, και ένα αξιοσημείωτο 6% δήλωσε ότι υπέστη διακρίσεις. Αντίθετα, μόνο το 14% ανέφερε ότι δεν αντιμετώπισε καμία δυσκολία στην αναζήτηση εργασίας.

Όσον αφορά την εργασιακή εμπειρία των ερωτηθέντων, η πλειονότητα (66%) δήλωσε ότι έχει απασχοληθεί σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης σε διάφορους τομείς της αγοράς εργασίας, και ότι απέκτησε εκτεταμένη επαγγελματική εμπειρία στην Ελλάδα. Ειδικότερα, το 53% έχουν από 2 έως 32 χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας στην Ελλάδα, και εργάζονται κατά την τρέχουσα περίοδο, ή είχαν εργαστεί κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 47% έχει λιγότερο από δύο έτη επαγγελματικής εμπειρίας στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τους τομείς απασχόλησης, είναι αξιοσημείωτο ότι το 26% των ερωτηθέντων έχει απασχοληθεί στον τουριστικό τομέα, το 12% στον κατασκευαστικό τομέα, 10% στο τομέα οικιακής εργασίας και 11% στον τομέα υπηρεσιών διοικητικής υποστήριξης και άλλων υποστηρικτικών υπηρεσιών – οι πιο συνηθισμένες θέσεις εργασίας ήταν στον τομέα της καθαριότητας, στην εστίαση (ως προσωπικό κουζίνας – λάντζα), στην οικιακή εργασία, στον κατασκευαστικό τομέα, κ.λπ. Επιπλέον, το 9% έχει εργαστεί στη μεταποίηση, ενώ το υπόλοιπο 32% κατανέμεται σε εννέα άλλους τομείς, συμπεριλαμβανομένων των κλάδων της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, μεταφοράς και αποθήκευσης, υγείας και κοινωνικής εργασίας, τεχνών, ψυχαγωγίας και διασκέδασης, των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών, της παροχής νερού, διαχείρισης αποβλήτων, χονδρικού και λιανικού εμπορίου, και άλλων τομέων που σχετίζονται με υπηρεσίες.³²

Πίνακας 3: Ποσοστό των ερωτηθέντων που απασχολούνται σε δηλωμένες ή αδήλωτες θέσεις εργασίας ανά τομέα της αγοράς εργασίας

Διαπιστώθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ του τομέα εργασίας και της αδήλωτης εργασίας (βλ. Πίνακα 3). Οι ερωτηθέντες που απασχολούνται στον **κατασκευαστικό τομέα και στον τομέα της οικιακής εργασίας** έχουν περισσότερες πιθανότητες να απασχολούνται με **αδήλωτη εργασία** ($\chi^2(5) = 28.531, p < 0,001$).

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με τις συνθήκες εργασίας που βίωσαν τον τελευταίο χρόνο, όπως οι ώρες και οι ημέρες εργασίας τους, καθώς και το ύψος της αμοιβής τους. Ένα σημαντικό ποσοστό ανέφερε ότι εργαζόταν υπερωρίες, τόσο σε δηλωμένες όσο και σε αδήλωτες θέσεις εργασίας. **Το 80% των ερωτηθέντων εργαζόταν 5 έως 7 ημέρες την εβδομάδα.** Περισσότεροι από τους μισούς (53%) απασχολούνταν

32. Η κατηγοριοποίηση των επαγγελματιών πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τα «Διεθνή Πρότυπα Κατηγοριοποίησης Επαγγελματιών» (ISIC, 2008), Αναθ. 4.

σύμφωνα με το νόμιμο ωράριο εργασίας (οκτώ ώρες ημερησίως και όχι περισσότερες από σαράντα ώρες την εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένης της υπερωριακής εργασίας). Ωστόσο, **το 23% (57 ερωτηθέντες)** ανέφεραν ότι **εργάζονταν περισσότερες από εννέα ώρες ημερησίως**, υπερβαίνοντας το νόμιμο ωράριο εργασίας, ενώ ένα μικρό ποσοστό (8 ερωτηθέντες) από αυτούς εργάζονταν λιγότερο από πέντε ημέρες την εβδομάδα. Μεταξύ τους, **δύο γυναίκες ερωτηθείσες εργαζόντουσαν ως σε εσωτερική οικιακή εργασία επτά ημέρες την εβδομάδα, για 12 και 24 ώρες την ημέρα**, αντίστοιχα.

Αναφορικά με την **αμοιβή των ερωτηθέντων σε σχέση με τις ώρες εργασίας**, το 53% των ερωτηθέντων – κυρίως απασχολούμενοι στους τομείς του τουρισμού και της οικιακής φροντίδας – ανέφερε ότι λαμβάνει μηνιαίο καθαρό μισθό άνω των 780 ευρώ, ενώ το 47% κέρδιζε λιγότερα. Σύμφωνα με τη Συλλογική Σύμβαση Εργασίας Τουριστικών και Επισιτιστικών καταστημάτων, «οι καθορισμένοι μισθοί στον κλάδο είναι υψηλότεροι από τον εθνικό κατώτατο μισθό (815-1.017 ευρώ μικτά).» Ωστόσο, **το 26% των ερωτηθέντων που εργάζονταν πάνω από 8 ώρες την ημέρα λάμβαναν λιγότερα από 780 ευρώ το μήνα.**

Το **31% των ερωτηθέντων** αμείβονταν με **ημερομίσθια**, κυρίως οι εργαζόμενοι στον κατασκευαστικό και τουριστικό κλάδο, με το 65% από αυτούς να κερδίζει περισσότερα από 35 ευρώ καθαρά, ενώ το 35% λάμβανε λιγότερα. Όσοι από τους ερωτηθέντες εργάζονταν σε αδήλωτες θέσεις, κυρίως στους τομείς της γεωργίας, τον κατασκευαστικό τομέα ή την οικιακή εργασία, λάμβαναν τις πληρωμές τους κατά κύριο λόγο μέσω ημερομισθίων/ωρομισθίων ή αμείβονταν με το έργο. Επιπλέον, οι εργοδότες παρείχαν πρόσθετη στήριξη σε 78 ερωτηθέντες, κυρίως στους απασχολούμενους των τομέων του τουρισμού και της οικιακής εργασίας. Συγκεκριμένα, το 26% των ερωτηθέντων λάμβαναν γεύματα, ενώ στο 12% των ερωτηθέντων παρασχέθηκε διαμονή και μεταφορά.

5.

Αξιολόγηση της δικαιοσύνης και της συμμόρφωσης στη δηλωμένη και στην αδήλωτη εργασία: Όροι και πρακτικές απασχόλησης

Με βάση τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω της έρευνας και της επισκόπησης των δεδομένων, καθίσταται προφανές ότι πολλοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες απασχολούνται σε τομείς που αντιμετωπίζουν σημαντικές ελλείψεις εργατικού δυναμικού σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης. Οι εν λόγω θέσεις εργασίας συνοδεύονται ενίοτε από επισφαλείς συνθήκες εργασίας, γεγονός που εμποδίζει την επιτυχή ένταξη των ατόμων στο εργατικό δυναμικό.

Σύμφωνα με τους Τριανταφυλλίδου και Bartolini, το φαινόμενο της «παράτυπης εργασιακής μετανάστευσης» μπορεί να συνδεθεί με αυτό που ο Portes (1978) ονόμασε «δομικά καθοριστικούς παράγοντες τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής». Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν «τη ζήτηση για φθινό, παράτυπο εργατικό δυναμικό στις χώρες υποδοχής σε συνδυασμό με τις ανάγκες που προκύπτουν από τις αυξανόμενες δημογραφικές και οικονομικές πιέσεις των νεότερων σε ηλικία πληθυσμών στις αναπτυσσόμενες χώρες προέλευσης. Ενώ υπάρχει μια διαρθρωτική ζήτηση για μετανάστες εργαζόμενους – κυρίως χαμηλής ειδίκευσης, χαμηλού κύρους και χαμηλών αμοιβών – οι σχετικές πολιτικές νόμιμης μετανάστευσης δεν καλύπτουν τη ζήτηση αυτή. Οι περιοριστικές πολιτικές κατά κάποιον τρόπο «γεννούν» (De Genova 2004) παράτυπα καθεστώτα παραμονής και παράτυπη εργασία, στο βαθμό που δυσχεραίνουν τόσο τους μετανάστες, όσο και τους εργοδότες τους στη νομιμοποίηση της σχέσης εργασίας τους, έχοντας να αντιμετωπίσουν δύο εμπόδια: τη μεταναστευτική νομοθεσία και την εργατική νομοθεσία». Ως εκ τούτου, «υπάρχει σαφής σύνδεση μεταξύ των περιοριστικών πολιτικών για την μετανάστευση για λόγους εργασίας και την αναζήτηση ασύλου στην Ευρώπη και της παρουσίας μεταναστών με επισφαλές, προσωρινό ή και παράνομο καθεστώς (Triantafyllou et al.2019)».³³

Το επιχείρημα αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την οικιακή εργασία και τη γεωργία, ως αποτέλεσμα συμπίεσης του κόστους και αύξησης των κερδών (Jordan and Duvell 2002, Lewis et al. 2015, Kilkey and Urzi 2017 & Palumbo and Scieurba 2018).

33. Βλ. παράδειγμα: Triantafyllidou A., Spencer S., 2020, Migrants with Irregular Status in Europe, Publisher Springer Cham, Available at: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-34324-8>

5.1

Δηλωμένη εργασία και παραβίαση των εργασιακών δικαιωμάτων

Στην ενότητα που ακολουθεί, αξιολογούμε το επίπεδο νομιμότητας των εργασιακών σχέσεων και διερευνούμε πιθανές παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων, καθώς και τον τρόπο που τα προσωπικά χαρακτηριστικά των εργαζομένων επηρεάζουν τις εν λόγω παραβιάσεις.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου χρησιμοποιεί θετικές δηλώσεις για να εξετάσουν οι συμμετέχοντες πιθανές παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων. Η επιλογή της χρήσης θετικών δηλώσεων είναι σκόπιμη, διασφαλίζοντας ότι τα αποτελέσματα παραμένουν αμερόληπτα, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η αξιοπιστία της μελέτης. Κάθε συμμετέχων πρέπει να απαντήσει «Ναι», αν συμφωνεί, και «Όχι», αν διαφωνεί με τη δήλωση, ή «Δεν ξέρω», σε περίπτωση που δεν γνωρίζει για την εν λόγω κατάσταση. Τα άτομα που έχουν δηλωμένη εργασία απάντησαν σε διαφορετικές ερωτήσεις από τα άτομα με αδήλωτη εργασία.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι **160 από τους 228 ερωτηθέντες (70%)** έχουν υπογράψει **επίσημη σύμβαση εργασίας**, και απασχολούνται κυρίως στον τουρισμό (31%) και στην υποστήριξη διοικητικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών (13%).

Είναι σημαντικό ότι το **46% είναι γυναίκες**. Σημειώνεται ότι οι αιτούντες άσυλο υποεκπροσωπούνται στις δηλωμένες θέσεις εργασίας (ομάδα ελέγχου), καλύπτοντας μόνο το 14%, ενώ οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες είναι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (39%) ή κάτοχοι άδειας διαμονής (45%). Αξιοσημείωτο είναι ότι **τα άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση υποεκπροσωπούνται επίσης στην ομάδα ελέγχου (11%)**, με την πλειοψηφία να έχει αποκτήσει δευτεροβάθμια (46%) και τριτοβάθμια (43%) εκπαίδευση. Επιπλέον, περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες (**52%**) **ζουν στην Ελλάδα για περισσότερα από επτά χρόνια**, και ακολουθούν εκείνοι που βρίσκονται στην Ελλάδα για δύο έως τέσσερα χρόνια (21%), λιγότερο από δύο χρόνια (12%) και πέντε έως έξι χρόνια (12%). Επιπλέον, το **41% έχει επαγγελματική εμπειρία μικρότερη των δύο ετών**.

Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν άτυπες συμφωνίες μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων, πέραν των τυπικών όρων των συμβάσεων. Παρόλο που 87% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι έλαβαν τον μισθό τους όπως είχαν συμφωνήσει με τον εργοδότη, **μόνο το 62% δηλώνει ότι αυτό το ποσό αναγράφεται ορθώς στη σύμβαση**. Πράγματι, αυτό επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα, καθώς το 26% δήλωσε ότι το ποσό της πραγματικής τους αμοιβής δεν αναγράφεται στη σύμβασή τους. Το ίδιο ποσοστό συμμετεχόντων δήλωσε ότι λάμβανε την αμοιβή του σε μετρητά σε συνδυασμό με τραπεζική κατάθεση. 13% των συμμετεχόντων λάμβανε μόνο μετρητά ως αμοιβή.

Υπογραμμίζοντας τις παραπάνω ανακολουθίες, το 26% των συμμετεχόντων επίσης δήλωσε ότι εργαζόταν πάνω από 8 ώρες την ημέρα, ενώ πληρωνόταν κάτω από 780 ευρώ το μήνα. Τα παραπάνω δεδομένα αναδεικνύουν την ύπαρξη εκτενών παραβιάσεων εργασιακών δικαιωμάτων σχετικά με την αδήλωτη εργασία. Το 81% των συμμετεχόντων είχε υπογράψει συμβάσεις εργασίας από την έναρξη της εργασίας τους.

Επιπρόσθετα, τα καθήκοντα και οι ώρες εργασίας αντικατοπτρίζονταν ορθώς στο συμβόλαιο για το 55% των συμμετεχόντων. Παρόλα αυτά, **17% δήλωσε ότι δεν γνωρίζει με ακρίβεια τα καθήκοντά του**, ενώ το **12% δεν γνώριζε αν η αμοιβή αναγράφεται σωστά**. Τέλος, **το 35% των συμμετεχόντων δεν γνώριζε αν πληρώνεται ισότιμα με τους Έλληνες εργαζόμενους της επιχείρησης**.

Είναι πολύ δύσκολο να εργαστεί κανείς στην Ελλάδα, λόγω της γλώσσας και της αβεβαιότητας ως προς το νομικό καθεστώς. Επίσης, οι Έλληνες εργοδότες δεν συμπαθούν τους μετανάστες! Σου δίνουν πάντα τις πιο δύσκολες δουλειές να κάνεις. Εργάζεσαι σε 12ωρη βάρδια, ενώ στη σύμβαση γράφει 8 ώρες. Η κυβέρνηση θα πρέπει να το ερευνήσει, γιατί οι περισσότεροι μετανάστες υφίστανται εκμετάλλευση χωρίς να πληρώνονται καλά. Γι' αυτό οι άνθρωποι πηγαίνουν σε άλλες χώρες.

Εργαζόμενος 45 ετών από τη Νιγηρία

Μεταξύ των 60 ερωτηθέντων που απολύθηκαν από την εργασία τους, **το 57% δεν έλαβε νόμιμη αποζημίωση**,³⁴ ενώ για όσους παραιτήθηκαν (96 άτομα), το **46% δεν έλαβε τις πληρωμές που δικαιούνται** (μισθός, επιδόματα Χριστουγέννων/Πάσχα, υπερωρίες, κ.λπ.).

Επιπλέον, από το σύνολο των ερωτηθέντων, διαπιστώθηκε ότι **86 άτομα είχαν εργασιακό ατύχημα, τόσο σε δηλωμένες, όσο και σε αδήλωτες θέσεις εργασίας**. Το 33% (28 άτομα) των ατόμων που απασχολούνταν σε δηλωμένες θέσεις εργασίας απάντησαν ότι δεν έλαβαν την απαιτούμενη αποζημίωση/επίδομα ασθενείας/άδεια ασθενείας/κάλυψη εξόδων νοσοκομειακής περίθαλψης, και το 7% (4 άτομα) δεν ήταν σίγουροι αν τα είχαν λάβει.

Οι παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων είναι εμφανείς στα ευρήματα αυτής της έρευνας, τόσο στις δηλωμένες, όσο και στις υποδηλωμένες θέσεις εργασίας. Επιπρόσθετα περιστατικά που αναφέρθηκαν αφορούν στη **διαδικασία πληρωμής**. Συγκεκριμένα, **το 12% δεν έλαβε το μισθό του όπως είχε συμφωνηθεί, και το 34% αντιμετώπισε καθυστερημένες πληρωμές** (μετά από 10 ημέρες). Μόνο το 26% έλαβε το σύνολο των αποδοχών του. Επιπλέον, το 28% δεν έλαβε κανένα επίδομα αργίας, το 36% δεν έλαβε επιδόματα ετήσιας άδειας, και στο 23% δεν κατεβλήθησαν οι ασφαλιστικές του εισφορές. Τέλος, το

34. Σημείωση: Δεν δικαιούνται αποζημίωση όλοι οι εργαζόμενοι - αυτό σχετίζεται με το είδος της σύμβασης και τη διάρκεια της απασχόλησης, στοιχεία που δεν διερευνώνται από την παρούσα έρευνα <https://www.gov.gr/en/sdg/work-and-retirement/terms-and-conditions-of-employment/frequently-asked-questions/how-is-severance-pay-calculated/>

17% δεν είχε υπογράψει σύμβαση εργασίας στην αρχή της εργασιακής σχέσης, ενώ το 35% είχε τις ώρες εργασίας του ανακριβώς καταγεγραμμένες στις συμβάσεις του.

Δεν εντοπίστηκαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών που σχετίζονται με τις παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων και των προσωπικών χαρακτηριστικών των ατόμων (π.χ. φύλο, εθνικότητα, ηλικία), που σημαίνει ότι το δημογραφικό προφίλ των συμμετεχόντων δεν σχετίζεται με το αν τηρήθηκαν ή μη τα εργασιακά τους δικαιώματα. Παρόλα αυτά, διακρίσεις που ενδέχεται να συνδέονται με αυτά τα χαρακτηριστικά δεν εξετάζονται μέσω της παρούσας έρευνας. Η παρατήρηση αυτή αφήνει περιθώρια για την πιθανότητα οι ερωτηθέντες να έχουν αντιμετωπίσει διακρίσεις που σχετίζονται με το προσωπικά τους χαρακτηριστικά, παρόλο που δεν διερευνήθηκε άμεσα.

5.2

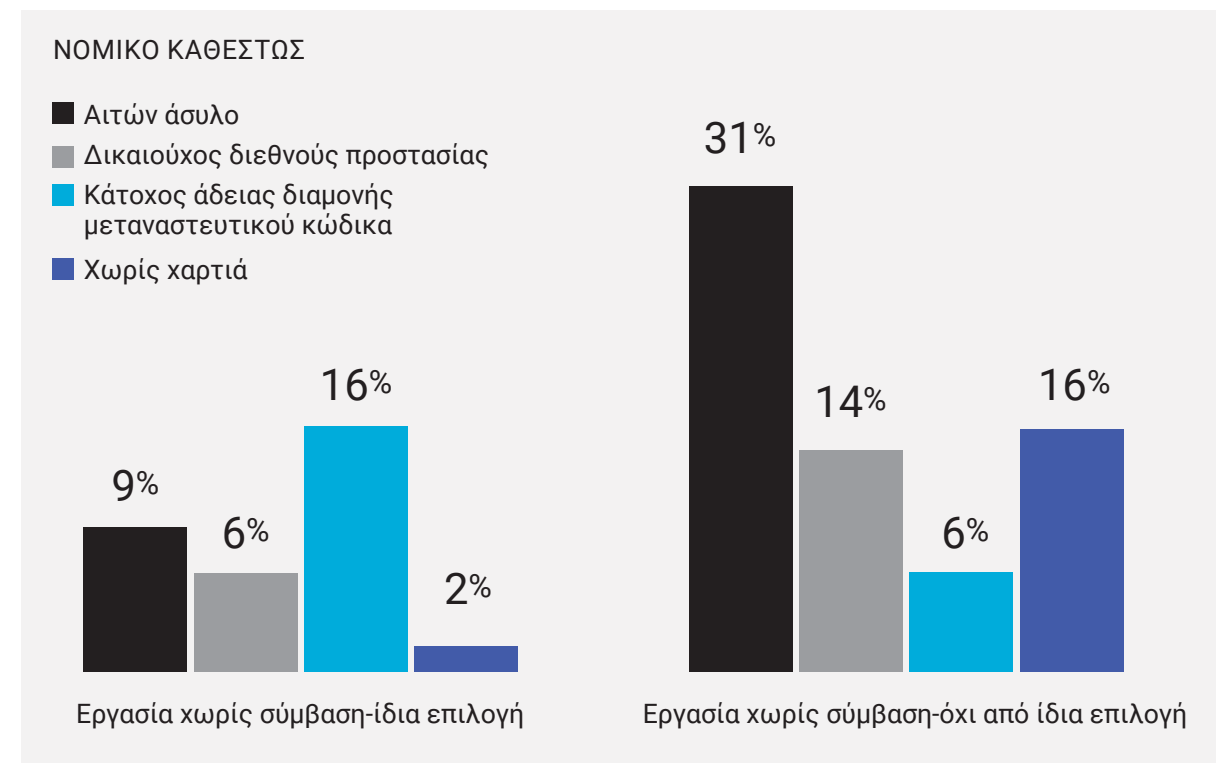
Αδήλωτη εργασία και παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων

Η αδήλωτη εργασία έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο για τα άτομα, όσο και για την κοινωνία στο σύνολό της. Τα άτομα σε θέσεις αδήλωτης εργασίας αντιμετωπίζουν προκλήσεις στις συνθήκες διαβίωσής τους και την ένταξή τους, εξαιτίας τόσο νομικών όσο και κοινωνικών εμποδίων που τους αφήνουν εξαρτημένους σε χαμηλότερα αμειβόμενη και επισφαλής εργασία. Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης μπορεί να περιορίσει περαιτέρω την ανοδική τους κινητικότητα, την πρόσβαση σε σταθερή απασχόληση, και τις ευκαιρίες εδραίωσης επαγγελματικών δικτύων.

Σε κοινωνικό επίπεδο, η αδήλωτη εργασία δημιουργεί σημαντικές προκλήσεις – απειλεί τη βιωσιμότητα του συστήματος πρόνοιας, επηρεάζοντας αρνητικά το κόστος ασφάλισης που οι εργοδότες καλούνται να συνεισφέρουν για το προσωπικό τους. Αυτά τα ευρύτερα ζητήματα υπογραμμίζουν την ανάγκη για πολιτικές που αντιμετωπίζουν τόσο τις προσωπικές, όσο και τις συστημικές επιπτώσεις της αδήλωτης εργασίας.

Στην έρευνά μας διερευνούμε τις εμπειρίες των ερωτηθέντων που εργάζονται ή έχουν εργαστεί σε αδήλωτες θέσεις εργασίας για να εντοπίσουμε παραβιάσεις εργασιακών δικαιωμάτων και να εξετάσουμε τις διαφορές μεταξύ της κατάστασής τους και της κατάστασης των ατόμων που εργάζονται νόμιμα.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι **68 άτομα, δηλαδή το 30% των συμμετεχόντων**, εργάζονταν σε αδήλωτες θέσεις εργασίας σε έντεκα (11) τομείς της αγοράς εργασίας, κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα (25%), στην οικιακή εργασία (18%), στον τουρισμό (13%) και στη μεταποίηση (12%).

Πίνακας 4: Νομικό καθεστώς ανά τύπο επιλογής σύμβασης

Διερευνώντας τα προσωπικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων, **οι γυναίκες αποτελούν το 34% όσων εργάζονται χωρίς συμβάσεις**. Οι περισσότεροι αδήλωτοι εργαζόμενοι είναι **αιτούντες άσυλο (40%)** και ακολουθούνται από τους κατόχους άδειας διαμονής (22%). Σχεδόν **οι μισοί (43%) από αυτούς τους εργαζόμενους έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης**, έχοντας συνήθως ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ένα σημαντικό ποσοστό (38% αυτών των ατόμων) έχει ζήσει στην Ελλάδα δύο χρόνια ή λιγότερο. Οι περισσότεροι (60%) από αυτούς τους εργαζόμενους έχουν ελάχιστη επαγγελματική εμπειρία στην Ελλάδα.

Από τους ερωτηθέντες που εργάζονται σε αδήλωτες θέσεις εργασίας, **το 63% το κάνει ακούσια**.

«Υπήρξαν συμπεριφορές διάκρισης λόγω της χιτζάμπ που φορούσα. Εξαιτίας αυτών των συμπεριφορών, αναγκάστηκα να μεταβώ σε άλλο τομέα της αγοράς εργασίας, εργαζόμενη χωρίς σύμβαση».

Εργαζόμενη 44 ετών από την Αίγυπτο

Το 75% δεν έλαβε την πληρωμή του όπως είχε συμφωνηθεί με τον εργοδότη, ωστόσο, δεν υπήρχε καμία καθυστέρηση πληρωμής για το 77% από αυτούς. Ενδεικτικά, το 59% ανέφερε ότι έλαβε λιγότερα χρήματα από τους Έλληνες συναδέλφους του.

Επιπλέον, στις περιπτώσεις που τα άτομα **παραιτήθηκαν** από τα καθήκοντά τους, **το 58% δεν πληρώθηκε το συνολικό χρηματικό ποσό που δικαιούνταν** (μισθό, επιδόματα, δώρα Χριστουγέννων/Πάσχα, υπερωρίες κ.λπ.). Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, 86 άτομα ανέφεραν ότι είχαν εργατικό ατύχημα, είτε σε δηλωμένες είτε σε αδήλωτες θέσεις εργασίας. Το 22% (δηλαδή 19 άτομα) των ατόμων των εργαζομένων σε αδήλωτες θέσεις εργασίας δεν έλαβε την απαιτούμενη αποζημίωση, το επίδομα ασθενείας, την άδεια ασθενείας ή την κάλυψη δαπανών νοσοκομειακής περίθαλψης.

Μετά την ανάλυση της συσχέτισης μεταξύ του νομικού καθεστώτος των ερωτηθέντων και της προθυμίας τους να υπογράψουν επίσημη σύμβαση, διαπιστώθηκε ότι **κυρίως οι αιτούντες άσυλο (31%) εργάζονται χωρίς σύμβαση, παρά τη θέλησή τους** (ακριβές $p=0,005$), με ένα μεσαίο μέγεθος επίδρασης (Cramer's $V = 0,458$, $p = 0,003$).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι αδήλωτοι εργαζόμενοι κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ παράλληλα η αδήλωτη εργασία έχει διαρθρωτικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία. Συγκεκριμένα, τα άτομα που εργάζονται με αδήλωτη εργασία δεν έχουν δικαίωμα πρόσβασης στην κοινωνική ασφάλιση και σε άλλες παροχές. Οι εν λόγω εργαζόμενοι υπόκεινται σε πολλαπλά είδη εκμετάλλευσης και έρχονται αντιμέτωποι με περιορισμένη επιβολή των εργασιακών δικαιωμάτων από τις αρχές, μεγαλύτερη ανασφάλεια, μικρότερες πιθανότητες συνέχισης της απασχόλησής τους, και αδυναμία αποταμίευσης. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους εργαζόμενους και τα επαγγέλματα χαμηλής ειδίκευσης.

Σε συστημικό επίπεδο, η παράτυπη απασχόληση και η παραοικονομία απειλούν τη βιωσιμότητα των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, προκαλούν υποβάθμιση και μία εξίσωση προς τα κάτω όσον αφορά τα ευρέως αποδεκτά πρότυπα και τα προστατευτικά μέτρα του συστήματος, καθώς οι επιχειρήσεις που τηρούν τις νόμιμες διαδικασίες δυσκολεύονται να ανταγωνιστούν εκείνες που δεν το κάνουν, με αποτέλεσμα την αυξανόμενη απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Ένας πρόσθετος παράγοντας είναι ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας σε υψηλά αμειβόμενες, υψηλής εξειδίκευσης και σταθερές θέσεις εργασίας που βασίζονται σε χαμηλής εξειδίκευσης, χαμηλά αμειβόμενες, και ιδιαίτερα επισφαλείς θέσεις εργασίας. Αυτό εμποδίζει την ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων, οι οποίοι καλύπτουν κατά κύριο λόγο την τελευταία κατηγορία θέσεων εργασίας. Ένας άλλος δομικός παράγοντας αφορά τους κοινωνικούς άγραφους κανόνες μιας χώρας. Προηγούμενες έρευνες δείχνουν ότι σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες είναι ευκολότερο να «κρυφτούν» οι εργαζόμενοι σε σύγκριση με άλλες, ιδίως σε οικονομίες όπου η γεωργία, οι κατασκευές, η μεταποίηση, η παροχή υπηρεσιών, οι μικρές και οικογενειακές επιχειρήσεις και η αυτοαπασχόληση επικρατούν.³⁵

Τόσο για τους δηλωμένους όσο και για τους αδήλωτους εργαζόμενους, τα εργασιακά δικαιώματα παραβιάζονται συστηματικά. Οι εργαζόμενοι σε δηλωμένες θέσεις επηρεάζονται από την επικράτηση της αδήλωτης απασχόλησης, η οποία υπονομεύει την ικανότητά τους να ασκούν πλήρως τα δικαιώματά τους, συμπεριλαμβανομένης της απρόσκοπτης πρόσβασης στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Από την άλλη πλευρά, οι αδήλωτοι εργαζόμενοι αποκλείονται πλήρως από την πρόσβαση στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

35. Βλ. ό.π.

5.3

Επιπτώσεις των παραβιάσεων και στρατηγικές αντιμετώπισης

Οι συμμετέχοντες που βίωσαν παραβιάσεις των εργασιακών τους δικαιωμάτων τόσο στη δηλωμένη, όσο και στην αδήλωτη εργασία παρέθεσαν την προσέγγισή τους για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο το 37% των ερωτηθέντων δεν βίωσε καμία παραβίαση, ενώ **το 63% βίωσε τουλάχιστον μία παραβίαση σε σχέση με τα εργασιακά του δικαιώματα**, ανεξάρτητα από την ιδιότητά τους ως εργαζόμενοι σε δηλωμένη ή αδήλωτη εργασία.

Το 35% των ερωτηθέντων που αντιμετώπισαν παραβίαση, ανέφερε ότι **δεν έλαβε καμία περαιτέρω πρωτοβουλία** για την αντιμετώπιση της, επικαλούμενοι πολλαπλούς λόγους.³⁶ Ειδικότερα, το 55% φοβήθηκε ότι θα έχανε την εργασία του μετά από καταγγελία, το 33% δεν γνώριζε τις νομικές οδούς για την καταγγελία τέτοιων ζητημάτων, το 26% ανέφερε την αδυναμία του να μιλήσει ελληνικά και το 15% επικαλέστηκε το αβέβαιο νομικό του καθεστώς, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς ήταν αιτούντες άσυλο και δικαιούχοι διεθνούς προστασίας. Με άλλα λόγια, δεν διέθεταν μόνιμη άδεια παραμονής. Επιπλέον λόγοι για τη μη δήλωση παραβίασης εργασιακών δικαιωμάτων περιλάμβαναν την εργασία σε οικογενειακή ή φιλική επιχείρηση (6%), οικονομικούς λόγους (5%) ή την πεποίθηση ότι δεν είχε σημειωθεί καμία παραβίαση (4%).

Μόνο το 26% των ερωτηθέντων κατήγγειλε παραβιάσεις των εργασιακών τους δικαιωμάτων. Ειδικότερα: τις γνωστοποίησαν στον εργοδότη τους (15%), στην οικογένειά τους (8%) ή σε συναδέλφους τους (8%) ή παραιτήθηκαν (6%). **Μόνο το 3% κατήγγειλε την παραβίαση που υπέστη στις αρμόδιες αρχές.**

Επιπλέον, το 11% ανέφερε άλλες οδούς αντιμετώπισης των παραβιάσεων που υπέστη, όπως αντιπαράθεση με τον εργοδότη, καταγγελία της παράβασης στην αστυνομία, ή απεύθυνση σε λογιστή για περαιτέρω ενημέρωση. Από τα άτομα που κατήγγειλαν την παραβίαση, τα περισσότερα αντιμετώπιζαν ζητήματα απλήρωτων υπερωριών.

Το 40% των συμμετεχόντων (92 άτομα) δήλωσαν ότι οι παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων έχουν επηρεάσει σοβαρά τη ζωή του. Ειδικότερα, το 50% ήταν απλήρωτο κατά τη διάρκεια ασθένειας και το 36% κατά τη διάρκεια της ετήσιας άδειας, το 38% δυσκολεύτηκε να καλύψει ιατρικά έξοδα, το 16% δεν μπόρεσε να ανανεώσει την άδεια παραμονής του (λόγω έλλειψης ενσήμων για συνταξιοδοτικές εισφορές), και το 22% δεν μπόρεσε να υποβάλει αίτηση για επίδομα ανεργίας (μετά από απόλυση ή λήξη της σύμβασης).

36. Βλ. για παράδειγμα για την Ελλάδα: Πλατφόρμα υπο-ομάδας για τους μηχανισμούς ασφαλούς αναφοράς και καταγγελίας για εργαζόμενους κακοποίησης και αναζήτησης υποστήριξης, Output paper, Μάρτιος 2024, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-04/Subgroup_output_paper-Safe_reporting_and_complaint_mechanisms.pdf Βλ: FRA, Θεμελιώδη δικαιώματα των μεταναστών σε μια σε παράτυπη κατάσταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2011, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://fra.europa.eu/en/publication/2012/fundamental-rights-migrants-irregular-situation-european-%CE%88%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7>

5.4

Μαρτυρίες από την έρευνα

Όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να μοιραστούν τις σκέψεις τους σχετικά με το θέμα της έρευνας, τοποθετήθηκαν περισσότερες από μία φορές. Ενδεικτικά, οι ερωτηθέντες πρόσθεσαν τα εξής:

«Καταλαβαίνω ότι με κακομεταχειρίζονται, επειδή είμαι μετανάστης».

«Οι Έλληνες συνάδελφοί μου μου συμπεριφέρονται άσχημα».

«Υπάρχει η διαφορετικότητα ως βιτρίνα – πολλές φορές, με έχουν προσλάβει για να μπορούν να αποδείξουν ότι υπάρχει ποικιλομορφία (στον εργασιακό χώρο)».

«Ρατσιστική συμπεριφορά από Έλληνες συναδέλφους».

«Δεδομένου ότι δεν έχω νόμιμα έγγραφα, πολλές φορές οι εργοδότες δεν με πλήρωναν και εγώ δεν μπορούσα να πάω στην αστυνομία».

«Η γλώσσα είναι σημαντική, σου φέρονται διαφορετικά όταν μιλάς ελληνικά».

6.

Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτική

Τα ευρήματα της έρευνας αποκαλύπτουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το προφίλ, τις συνθήκες εργασίας, και τις στρατηγικές αντιμετώπισης των μεταναστών και των προσφύγων όταν έρχονται αντιμέτωποι με παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, στην Ελλάδα. Οι 228 ερωτηθέντες προέρχονταν από διαφορετικές χώρες καταγωγής: από την Αφρική, την Ασία και την Ευρώπη (εκτός ΕΕ), με τις μεγαλύτερες ομάδες να προέρχονται από την Αλβανία, την Ουκρανία, τη Νιγηρία, το Αφγανιστάν, και το Πακιστάν. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν άνδρες ηλικίας 19-39 ετών και οι περισσότεροι διέθεταν νομικό καθεστώς που τους επέτρεπε να εργαστούν στην Ελλάδα.

Προφίλ και ευαλωτότητες:

- **Δημογραφικά στοιχεία:** Το 58% των ερωτηθέντων ήταν άνδρες, κυρίως ηλικίας κάτω των 39 ετών, ενώ οι περισσότερες γυναίκες ήταν άνω των 40 ετών. Ένα σημαντικό μέρος (47%) βρίσκεται στην Ελλάδα για περισσότερα από επτά χρόνια και το 30% έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα.
- **Συνθήκες διαβίωσης:** Το 74% ζούσε αυτόνομα ενώ το 12% ζούσε είτε σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης (11%) ή σε αστεγία (1%). Οι περισσότεροι ζούσαν χωρίς σύντροφο (69%). Το 25% αυτών που δεν είχαν σύντροφο ήταν μονογονεϊκές οικογένειες, και πάνω από τις μισές από αυτές ήταν μόνες μητέρες. Ένας σημαντικός αριθμός αντιμετώπιζε προκλήσεις βιοπορισμού, έχοντας συχνά ανάγκη συμπληρωματικής στήριξης από κοινωνικές υπηρεσίες, ΜΚΟ ή φίλους και συγγενείς.
- **Νομικά ζητήματα και ζητήματα χορήγησης νομιμοποιητικών εγγράφων:** Πολλοί κινδύνευαν να χάσουν το νομικό τους καθεστώς, είτε λόγω της κατοχής μη μόνιμης άδειας διαμονής, είτε διότι βρίσκονταν σε στάδιο αίτησης χορήγησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας.

Συνθήκες απασχόλησης και εργασίας:

- **Ανάλυση κατά τομέα:** Το 66% των ερωτηθέντων απασχολούνταν σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης, κυρίως στον τουρισμό, τον κατασκευαστικό τομέα και την οικιακή εργασία, με σημαντικούς κινδύνους εκμετάλλευσης για όσους εργάζονταν σε καθεστώς αδήλωτης εργασίας.
- **Επαγγελματική εμπειρία:** Το 53% είχε εργασιακή εμπειρία μεγαλύτερη των δύο ετών στην Ελλάδα.
- **Αδήλωτη εργασία:** Περίπου το 30% των ερωτηθέντων εργάζεται σε καθεστώς αδήλωτης εργασίας, ιδίως στον κατασκευαστικό κλάδο και στην οικιακή εργασία. Υπάρχει μια σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ των θέσεων που αμείβονται με ημερομίσθιο και την αδήλωτη εργασία.
- **Παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων:** Ένα σημαντικό ποσοστό εργάστηκε περισσότερο από το νόμιμο ωράριο (υπερωρίες/υπερεργασία) για χαμηλούς μισθούς, με το 26% να εργάζεται πάνω από 8 ώρες την ημέρα, κερδίζοντας λιγότερα από 780 ευρώ το μήνα.
 - **Δηλωμένη εργασία:** Πολλοί συμμετέχοντες, ακόμη και εκείνοι με συμβάσεις εργασίας (160 από τους 228), αντιμετώπισαν παραβιάσεις, όπως καθυστερήσεις

πληρωμών (πάνω από 10 ημέρες), απουσία κατάλληλης αποζημίωσης, και μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών ή επιδομάτων αδειάς. Επιπλέον, το 26% λάμβανε ένα μέρος του μισθού του σε μετρητά, 34 ερωτηθέντες δεν έλαβαν νόμιμες αποζημιώσεις μετά την απόλυση, και 28 ερωτηθέντες δεν έλαβαν αποζημίωση/επίδομα ασθενείας/άδεια ασθενείας/κάλυψη νοσοκομειακής περίθαλψης μετά από εργατικό ατύχημα.

• **Αδήλωτη εργασία:** Οι συμμετέχοντες που εργάζονταν με αδήλωτη εργασία (68 από τους 228) ανέφεραν ότι αντιμετώπιζαν πολλαπλές μορφές εκμετάλλευσης – το 75% των ερωτηθέντων δεν έλαβαν την αμοιβή τους όπως είχε συμφωνηθεί, και το 58% δεν έλαβε το χρηματικό ποσό που δικαιούνταν μετά την παραίτησή τους. 19 από τα 28 άτομα που αντιμετώπισαν εργατικό ατύχημα κατά τη διάρκεια της βάρδιάς τους δεν έλαβαν καμία αποζημίωση. Οι αιτούντες άσυλο (31%) αντιπροσώπευαν τη μεγαλύτερη ομάδα ατόμων που απασχολούνταν χωρίς σύμβαση παρά τη θέλησή τους.

Στρατηγικές αντιμετώπισης και επιπτώσεις των παραβιάσεων:

- **Ανταπόκριση στις παραβιάσεις:** Όταν αντιμετώπισαν παραβιάσεις των εργασιακών δικαιωμάτων, το 35% των ερωτηθέντων δεν προέβησαν σε καμία ενέργεια, συχνά λόγω του φόβου να χάσουν τη δουλειά τους, της έλλειψης γνώσης των διαδικασιών καταγγελίας, γλωσσικών εμποδίων ή επισφαλούς νομικού καθεστώτος. Μόνο το 3% κατήγγειλε τις παραβιάσεις στις αρχές.
- **Επιπτώσεις των παραβιάσεων:** Οι παραβιάσεις επηρέασαν σοβαρά τη ζωή του 40% των ατόμων που βρέθηκαν αντιμέτωποι με μια παραβίαση. Οι παραβιάσεις αυτές περιλάμβαναν απλήρωτη άδεια, δυσκολία κάλυψης ιατρικών εξόδων, ακόμα και δυσκολίες στην ανανέωση αδειών διαμονής ή στην υποβολή αίτησης για επιδόματα ανεργίας.

6.1

Προτάσεις πολιτικής

Βάσει των ευρημάτων της έρευνας, μπορούν να διατυπωθούν συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπιση της ευαλωτότητας, των συνθηκών εργασιακής εκμετάλλευσης, και των προκλήσεων ένταξης που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Αυτές οι προτάσεις πολιτικής στοχεύουν στη βελτίωση της πρόσβασής τους σε δικαιώματα, στην αύξηση της προστασίας ενάντια την εκμετάλλευση, και στην ενίσχυση της ένταξής τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνία.

1. Ενίσχυση της συστηματικής επιβολής των εργασιακών δικαιωμάτων

- **Βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελέγχων:** Ενίσχυση της Επιθεώρησης Εργασίας με περισσότερους πόρους, δράσεις ευαισθητοποίησης, και αυστηρότερη επιβολή κυρώσεων. Η Επιθεώρηση Εργασίας, ως ο μοναδικός εθνικός μηχανισμός με αρμοδιότητα εποπτείας της αγοράς εργασίας, πρέπει να διενεργεί πιο αποτελεσματικούς ελέγχους, ειδικά σε τομείς υψηλού κινδύνου εκμετάλλευσης, όπως ο κατασκευαστικός τομέας, η οικιακή εργασία, και η γεωργία.
- **Ενίσχυση της πρόσβασης σε νομικές οδούς:** Παροχή νομικής βοήθειας με προσιτό τρόπο και παράλληλη παροχή διερμηνείας σε συνεργασία με Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, δικηγορικούς συλλόγους και την Επιθεώρηση Εργασίας, και διόδων

καταγγελίας για τους μετανάστες, τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες που βιώνουν παραβιάσεις εργασιακών δικαιωμάτων. Απλοποίηση της διαδικασίας υποβολής καταγγελιών, εξασφαλίζοντας ανωνυμία και προστασία από αντίποινα εκ μέρους των εργοδοτών.

- **Ευαισθητοποίηση των συνδικάτων,** των εργοδοτικών οργανώσεων και άλλων θεσμικών ενδιαφερομένων μέσω συνεδριών ευαισθητοποίησης σχετικά με τις συνθήκες εργασίας των πολιτών τρίτων χωρών, την παραβίαση των δικαιωμάτων τους, και την ανάγκη να υποστηριχθεί η οικονομική και κοινωνική ένταξή τους.

2. Καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και παροχή σχετικών κινήτρων

- **Ενθάρρυνση των εργοδοτών να νομιμοποιήσουν την απασχόληση:** Εφαρμογή φορολογικών ελαφρύνσεων, χορήγηση επιδοτήσεων, ή παροχή άλλων κινήτρων για τους εργοδότες που προσλαμβάνουν νόμιμα μετανάστες, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες, μειώνοντας παράλληλα τα γραφειοκρατικά εμπόδια για την δηλωμένη απασχόληση, ιδίως για τους αιτούντες άσυλο και τους κατόχους καθεστώτος προσωρινής προστασίας.
- **Στοχευμένα προγράμματα νομιμοποίησης:** Παράταση του χρονικού πλαισίου υποβολής αιτήσεων για το τρέχον πρόγραμμα νομιμοποίησης βάσει του άρθρου 193 του νόμου 5078/2023, ώστε να διασφαλιστεί ότι περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να επωφεληθούν από αυτή την ευκαιρία. Σχεδιασμός πρόσθετων προγραμμάτων για τη νομιμοποίηση των αδήλωτων εργαζομένων, εξασφαλίζοντας την πρόσβασή τους στη νομική προστασία, την κοινωνική ασφάλιση, και τις παροχές κοινωνικής πρόνοιας. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει άδειες εργασίας ή/και κίνητρα για τους εργοδότες να νομιμοποιήσουν την απασχόληση των εργαζομένων τους. Αυτό επίσης μπορεί να ενισχύσει το σύστημα πρόνοιας της χώρας, με την ένταξη περισσότερων εργαζομένων στην επίσημη οικονομία.

3. Παροχή νομικού καθεστώτος και εργασιακής ασφάλειας

- **Επιτάχυνση της διαδικασίας εξέτασης των αδειών εργασίας και των αιτήσεων ασύλου:** Βελτιστοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών που σχετίζονται με τις άδειες διαμονής και εργασίας, ιδίως για εκείνους που κινδυνεύουν να χάσουν το νομικό καθεστώς τους.
- **Εξασφάλιση ενισχυμένης πρόσβασης σε μόνιμο καθεστώς για τους επί μακρόν διαμένοντες:** Μεταρρύθμιση των προϋποθέσεων για την πρόσβαση σε δεκαετείς άδειες διαμονής (δηλαδή μείωση του χρηματικού ύψους των παραβόλων, απλοποίηση των μεθόδων απόδειξης των ισχυρών δεσμών με τη χώρα) για μετανάστες και πρόσφυγες που βρίσκονται στην Ελλάδα για σημαντικό χρονικό διάστημα, μειώνοντας την έκθεσή τους στην εκμετάλλευση λόγω επισφαλούς νομικού καθεστώτος.

4. Ενδυνάμωση των μεταναστών και των προσφύγων μέσω της ενημέρωσης και της κατάρτισης

- **Παροχή των απαραίτητων πληροφοριών, εκπαίδευσης και ενδυνάμωσης** σχετικά με τα εργασιακά δικαιώματα στους μετανάστες και τους πρόσφυγες, ώστε να μπορούν να ασκούν συνηγορία μέσω των φορέων εκπροσώπησής τους. Η προσέγγιση αυτή αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ενεργούς συμμετοχής τους στη συνηγορία για την βελτίωση των εργασιακών τους δικαιωμάτων και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας.
- **Σχεδιασμός προσαρμοσμένων προγραμμάτων γλωσσικής κατάρτισης:** Αύξηση της πρόσβασης σε δωρεάν μαθήματα ελληνικής γλώσσας για μετανάστες, αιτούντες άσυ-

λο και πρόσφυγες, εστιάζοντας στη βελτίωση των γλωσσικών δεξιοτήτων με βάση τις δικές τους ανάγκες και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, ώστε να αντιμετωπιστούν οι γλωσσικοί περιορισμοί στην απασχόληση.

- **Παροχή στοχευμένης βοήθειας για την αναζήτηση εργασίας μέσω υπηρεσιών απασχόλησης:** Διευκόλυνση της αντιστοίχισης θέσεων εργασίας μέσω μιας κεντρικής οργανωτικής δομής.
- **Προσφορά επαγγελματικής κατάρτισης και πιστοποίησης:** Εισαγωγή στοχευμένων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, προγραμμάτων μαθητείας και πιστοποίησης δεξιοτήτων για τομείς όπου υπάρχουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού (π.χ. τουρισμός, κατασκευές, υγειονομική περίθαλψη). Η κατάρτιση θα πρέπει να συνδέεται με ευκαιρίες επίσημης απασχόλησης και να υποστηρίζει τη μετάβαση από θέσεις χαμηλής ειδίκευσης σε θέσεις υψηλότερης ειδίκευσης.

5. Εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης

- Αντιμετώπιση των επισφαλών συνθηκών διαβίωσης: Ανάπτυξη και προώθηση πολιτικών σχετικά με οικονομικά προσιτές λύσεις στέγασης για τους μετανάστες, τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, μέσω συνεργασίας μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης, των Δήμων και των κατασκευαστικών εταιρειών του ιδιωτικού τομέα για την αύξηση της προσφοράς προσιτών κατοικιών. Υποστήριξη αυτών των πολιτικών μέσω της αύξησης της προσβασιμότητας σε προσωρινή επιδότηση για την ενοικίαση κατοικίας, που θα συμβάλλει στην αντισταθμιστική του υψηλού κόστους ενοικίασης για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.

7.

Προηγούμενη έρευνα, δεδομένα και βιβλιογραφία

Πολλές μελέτες έχουν καταγράψει τον σημαντικό ρόλο της μετανάστευσης για λόγους εργασίας στην Ελλάδα σε τομείς όπως η γεωργία, οι κατασκευές, ο τουρισμός και η οικιακή εργασία. Σε αυτούς τους κλάδους, η αδήλωτη εργασία είναι ευρέως διαδεδομένη, με πολλούς εργοδότες να επιλέγουν την αδήλωτη απασχόληση μεταναστών για να μειώσουν το κόστος εργασίας. Εκθέσεις από ιδρύματα όπως η [Διεθνής Οργάνωση Εργασίας \(ΔΟΕ\)](#), η [Ευρωπαϊκή Αρχή Εργασίας](#) και η [Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας](#) έχουν σημειώσει ότι οι μετανάστες αποτελούν σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού σε αυτούς τους τομείς.

Η παραοικονομία της Ελλάδας εκτιμάται ότι είναι μία από τις μεγαλύτερες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με την αδήλωτη εργασία να αντιπροσωπεύει περίπου το [20-30% του ΑΕΠ](#) (2023). Οι μετανάστες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτόν τον τομέα της παραοικονομίας, ιδίως όσοι δεν έχουν χαρτιά και δεν έχουν πρόσβαση στις επίσημες αγορές εργασίας.

Η έρευνα του [Καψάλη \(2015\)](#) δείχνει ότι **τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και οικονομικής αστάθειας**, ιδίως μετά την οικονομική κρίση του 2008, έχουν επιδεινώσει την αδήλωτη

εργασία. Οι μετανάστες συχνά προσλαμβάνονται ανεπίσημα επειδή θεωρούνται φθηνότερο και πιο ευέλικτο εργατικό δυναμικό σε σύγκριση με τους εγχώριους εργαζόμενους ([Maroukis, Iglicka και Gmaj, 2011](#)). Επιπλέον, τα **γραφειοκρατικά εμπόδια** στην απόκτηση άδειας παραμονής ή θεώρησης εισόδου για εργασία ωθούν περαιτέρω τους μετανάστες σε αδήλωτες θέσεις εργασίας. ([Triandafyllidou et al., 2020](#))

Μια μελέτη του [Μαρούκη \(2016\)](#) διερευνά πώς η **μετανάστευση χωρίς χαρτιά στην Ελλάδα διασταυρώνεται με την άτυπη εργασία**. Αυτή η σχέση έχει επηρεάσει ιδιαίτερα τους πρόσφυγες και τους μετανάστες που έφτασαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των υψηλών μεταναστευτικών μετακινήσεων του 2015 ([Triandafyllidou et al., 2020](#)). Αδυνατώντας να βρουν νόμιμες οδούς για εργασία, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά συχνά εργάζονται σε καθεστώς άτυπης απασχόλησης ([Maroukis, Iglicka and Gmaj \(2011\)](#)).

Μια μελέτη του [PICUM \(2022\)](#) αναλύει τα **βασικά νομικά κείμενα της ΕΕ** σχετικά με τα δικαιώματα των εργαζομένων χωρίς χαρτιά, εστιάζοντας στα εργασιακά δικαιώματα και το εργατικό δίκαιο. Μεταξύ άλλων, η μελέτη εστιάζει στα νομικά κείμενα που ισχύουν για τους εργαζόμενους χωρίς χαρτιά, όπως η [Οδηγία 2009/52/ΕΚ](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, που καθορίζει ελάχιστες προδιαγραφές όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες πολίτες τρίτων χωρών και ο [Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ](#). Επικεντρώνεται επίσης σε κείμενα που θα πρέπει να εφαρμόζονται στους εργαζόμενους χωρίς χαρτιά (καθώς αναφέρονται στον «εργαζόμενο» χωρίς κανένα ορισμό, ή εφαρμόζονται σε οποιονδήποτε βρίσκεται σε σχέση εργασίας σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο), όπως η [Οδηγία 2003/88/ΕΚ](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές σχετικά με την οργάνωση του χρόνου εργασίας στην ΕΕ. Μια άλλη μελέτη της [LIBE \(2022\)](#) αναλύει τη φύση και τα αίτια των κενών μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων προστασίας που κατοχυρώνονται στην ΕΕ, τα νομικά πρότυπα και τα δικαιώματα που είναι προσβάσιμα στους μετανάστες χωρίς χαρτιά που εργάζονται στα κράτη μέλη της ΕΕ στην πράξη, και συζητά στρατηγικές για το πώς αυτά τα «κενά προστασίας» μπορούν να μειωθούν.

Το **ρυθμιστικό πλαίσιο της ελληνικής αγοράς εργασίας** είναι συχνά αναποτελεσματικό όσον αφορά την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας ([ΔΟΕ, 2016](#)). Οι **επιθεωρήσεις εργασίας** είναι σπάνιες και με ελλιπείς πόρους, με περιορισμένη ικανότητα επιβολής και παρακολούθησης. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός τους ρόλος όσον αφορά τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τον αντίκτυπο και τις συνέπειες της αδήλωτης εργασίας και του τρόπου με τον οποίο μπορεί αυτή να προληφθεί ή να αντιμετωπιστεί, γενικά παραβλέπεται, σύμφωνα με την κοινή γνώμη. Αντιθέτως, οι επιθεωρητές εργασίας θεωρούνται αποκλειστικά όργανα επιβολής προστίμων και κυρώσεων ([ΔΟΕ, 2016](#)).

Οι μετανάστες που εργάζονται σε αδήλωτες θέσεις εργασίας αντιμετωπίζουν διάφορες μορφές εκμετάλλευσης, μεταξύ των οποίων οι εξαντλητικές ώρες εργασίας, η **καταχρηστική παρακράτηση μισθών**, οι **μη ασφαλείς συνθήκες** και η **σωματική ή ψυχολογική κακοποίηση**. Οι μετανάστες χωρίς χαρτιά σπάνια εγείρουν αξιώσεις κατά των εργοδοτών τους λόγω του φόβου της απέλασης και της έλλειψης ενημέρωσης σχετικά με τα ένδικα μέσα και τα εργασιακά δικαιώματα ([FRA, 2011](#)). Αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι τα εργατικά ατυχήματα είναι πολύ πιο συχνά μεταξύ των μεταναστών εργαζομένων ([Αναστασίου, κ.ά., 2015](#)), όπως και οι περιπτώσεις βίας ([Racist Violence Recording Network, 2022](#)). Οι συνθήκες αυτές είναι καλά τεκμηριωμένες, ιδίως στον αγροτικό τομέα (π.χ. η [υπόθεση της Μανωλάδας](#) το 2013, όπου εργοδότης πυροβόλησε μετανάστες εργάτες γης, επειδή διαμαρτυρήθηκαν για απλήρωτα ημερομίσθια).

Μια μελέτη του [Φούσκα \(2021\)](#) αναδεικνύει τη σύνδεση μεταξύ **εκμετάλλευσης και ρατσισμού** στην ελληνική αγορά εργασίας, επισημαίνοντας ότι οι μετανάστες, ιδίως αφρικανικής και ασιατικής καταγωγής, συχνά περιθωριοποιούνται και αντιμετωπίζουν σημαντικές διακρίσεις, πέρα από την εργασιακή εκμετάλλευση.

Οι μετανάστες που εργάζονται αδήλωτα αποκλείονται από την κοινωνική πρόνοια, πράγμα που σημαίνει ότι εμποδίζεται η πρόσβαση τους στην **υγειονομική περίθαλψη, στις συνταξιοδοτικές εισφορές, στα επιδόματα ανεργίας, ή σε ένδικο μέσα σε περιπτώσεις κακομεταχείρισης**. Αυτός ο αποκλεισμός τους καθιστά πιο ευάλωτους σε θέματα υγείας και οικονομικής αστάθειας.

Σύμφωνα με μελέτη του [PICUM \(2020\)](#), **οι μετανάστες με καθεστώς αδήλωτης εργασίας, ιδίως οι γυναίκες** που εργάζονται ως **οικιακοί βοηθοί**, αντιμετωπίζουν όχι μόνο εργασιακή εκμετάλλευση, αλλά και **απομόνωση και κοινωνικό αποκλεισμό**, καθώς η εργασία τους είναι συνήθως κρυμμένη μέσα στα ιδιωτικά νοικοκυριά (βλ. επίσης: [Angeli, 2017](#)). Η σύνδεση μεταξύ του καθεστώτος του μετανάστη, της αδήλωτης εργασίας και του φύλου στην Ελλάδα καθώς και οι επιπτώσεις της έχουν αναδειχθεί σε έρευνες του Κέντρου Διοτίμα ([2014, 2006, 2003](#))

Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, που δημοσιεύθηκε τον [Ιούλιο του 2019](#), περιγράφει συγκεκριμένα μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πρόσβασης των προσφύγων στην αγορά εργασίας, όπως η καταγραφή και αναγνώριση των δεξιοτήτων και των προσόντων τους, με έμφαση στην απασχόληση στον γεωργικό τομέα και την προώθηση της επιχειρηματικότητας. Ωστόσο, η εν λόγω στρατηγική έδωσε έμφαση στην υποδοχή και την ένταξη σε πρώιμο στάδιο, χωρίς να προσφέρει επαρκή μέτρα για τη μακροπρόθεσμη ένταξη (Koubou et al., 2020). Ομοίως, το σχέδιο Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη, το οποίο υποβλήθηκε σε διαβούλευση τον [Ιανουάριο του 2022](#), αναφερόταν σε σημαντικούς στόχους και δράσεις, ενώ ευθυγραμμίζονταν με τις αρχές και τις συστάσεις του σχεδίου δράσης για την ένταξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κατευθυντήριων γραμμών από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΟΣΑ. Ωστόσο, η στρατηγική δεν κατάφερε να υιοθετήσει πλήρως αυτές τις συστάσεις (ΕΣΠ, 2022). Όπως σημειώνεται σε σχετική έκθεση (Generation 2.0 RED, 2022), οι προτεινόμενες δράσεις σε διάφορα κεφάλαια είναι κατακερματισμένες, χωρίς σε βάθος ανάλυση των εργαλείων και των πρακτικών που απαιτούνται για την αποτελεσματική εφαρμογή τους. Επιπλέον, υπάρχει ασάφεια όσον αφορά τους φορείς που είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση αυτών των δράσεων.

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη ([IOM, 2022](#)) υπάρχει σημαντική **έλλειψη εργατικού δυναμικού** σε όλες τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και την Κρήτη. Οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι γενικά ενήμερες για τους δυνητικούς εργαζόμενους που μπορούν να βρεθούν στον προσφυγικό πληθυσμό και επιδεικνύουν θετική στάση, με ορισμένες να έχουν προηγούμενη εμπειρία στην πρόσληψη προσφύγων. Ωστόσο, το πραγματικό ποσοστό απασχόλησης των προσφύγων παραμένει χαμηλό, λόγω διάφορων εμποδίων. Οι κύριες προκλήσεις περιλαμβάνουν γλωσσικά εμπόδια, ελλείψεις δεξιοτήτων και νομικά/γραφειοκρατικά ζητήματα. Αυτοί οι παράγοντες περιπλέκουν τη διαδικασία πρόσληψης προσφύγων. Ο προσωρινός χαρακτήρας των περισσότερων διαθέσιμων θέσεων εργασίας παρέχει περιορισμένες ευκαιρίες για μακροχρόνια, σταθερή απασχόληση, καθιστώντας τη μετεγκατάσταση σε περιοχές εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων λιγότερο ελκυστική. Επιπλέον, η έλλειψη οικονομικά προσιτής στέγασης και οι υψηλές τιμές των ενοικίων αποτελούν σημαντικά εμπόδια, που απαιτούν ολοκληρωμένες πολιτικές λύσεις.

Μια σειρά μελετών (Καψάλης κ.ά., 2023 – ΕΣΠ, 2022- Τραμουντάνης κ.ά., 2022 – Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2024) έχουν επισημάνει πρόσθετους παράγοντες που είναι ζωτικής σημασίας για την **εξασφάλιση της απασχόλησης**, με τη γνώση της ελληνικής γλώσσας σταθερά να προσδιορίζεται ως ο σημαντικότερος. Η έλλειψη κοινωνικών δικτύων, οι δυσκολίες στην εξεύρεση νόμιμης εργασίας, η απουσία νομικών εγγράφων και η αδυναμία πιστοποίησης δεξιοτήτων και προσόντων επισημαίνονται επίσης ως παράγοντες που εμποδίζουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Revealing the Unseen

Migrant Workers

Το πρόγραμμα Revealing the Unseen Vulnerable Migrant Workers επιχορηγείται από το πρόγραμμα επιχορήγησης του PICUM για τα εργασιακά δικαιώματα και την εργασιακή μετανάστευση, που χρηματοδοτείται από το Robert Bosch Stiftung.

Generation 2.0
For Rights Equality & Diversity

**SOLIDARITY
NOW**
This is our common ground